

MONITORING IZBORNE KAMPANJE

OPŠTI IZBORI 2022.

"Monitoring izborne kampanje - Opšti izbori 2022." kreiran je u okviru projekta „Podrška građanima u borbi protiv korupcije“ uz finansijsku podršku američkog naroda putem Američke agencije za međunarodni razvoj (USAID), a koga implemetira Transparency International u BiH, zajedno sa partnerskim organizacijama Centri civilnih inicijativa i Centrom za razvoj medija i analize.

"Monitoring izborne kampanje - Opšti izbori 2022." omogućen je uz podršku američkog naroda putem Američke agencije za međunarodni razvoj (USAID).

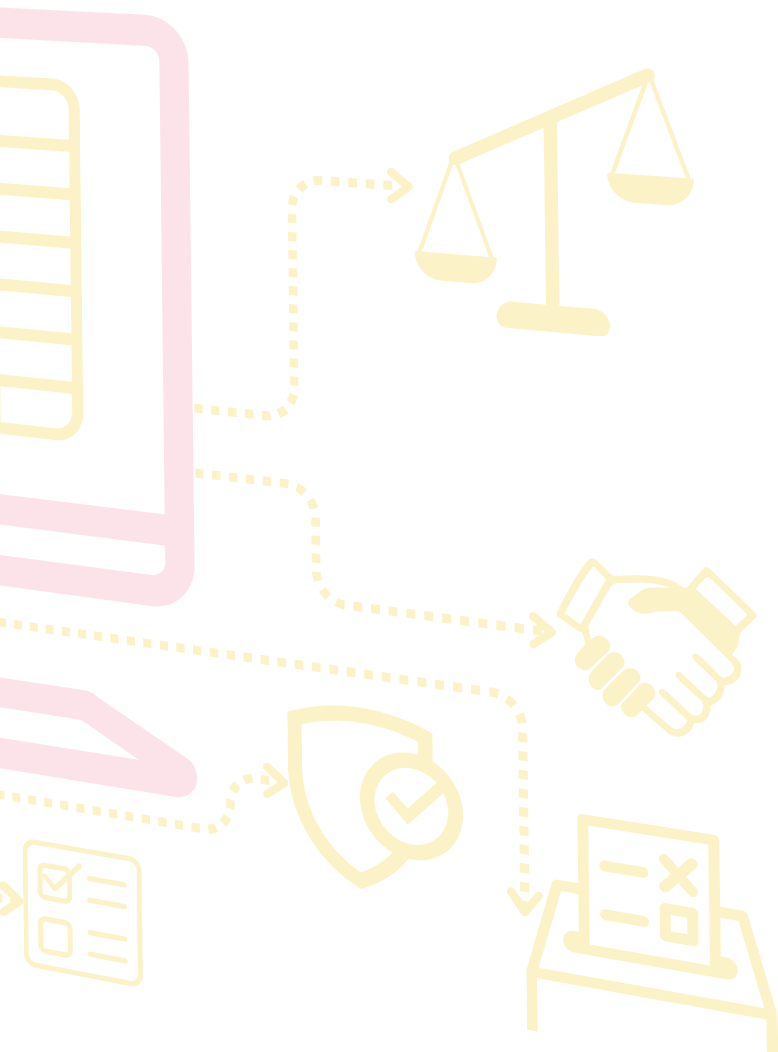
Sadržaj je isključiva odgovornost Transparency International u BiH i ne mora nužno odražavati stavove USAID-a ili Vlade Sjedinjenih Američkih Država.

MONITORING IZBORNE KAMPANJE

OPŠTI IZBORI 2022.

JUN 2023.

1. UVOD	6
2. ZAKONSKI OKVIR	7
3. METODOLOGIJA	10
3.1. Monitoring troškova izborne kampanje	10
3.2. Monitoring oglašavanja u elektronskim i štampanim medijima	10
3.3. Monitoring internet oglašavanja	11
3.4. Monitoring predizbornih skupova	11
3.5. Analiza postizbornih i godišnjih finansijskih izvještaja političkih stranaka	11
3.6. Praćenje zloupotrebe javnih resursa i javnih funkcija u svrhu predizborne kampanje	12
4. FINANSIRANJE POLITIČKIH STRANAKA I TROŠKOVI IZBORNE KAMPANJE	13
4.1. FINANSIRANJE STRANAKA PREMA POSTIZBORNIM I GODIŠNjim FINANSIJSKIM IZVJEŠTAJIMA	14
4.2. FINANSIRANJE IZ NEDOZVOLJENIH IZVORA	16
4.3. DUGOVANJA POLITIČKIH PARTIJA	17
4.4. PRIJAVLJENI TROŠKOVI IZBORNE KAMPANJE	19
5. MONITORING OGLAŠAVANJA I TROŠKOVA IZBORNE KAMPANJE	21
5.1. MONITORING VANJSKOG OGLAŠAVANJA	21
5.2. MONITORING OGLAŠAVANJA U MEDIJIMA	24
5.3. MONITORING INTERNET OGLAŠAVANJA	27

5.4. MONITORING PREDIZBORNIH SKUPOVA POLITIČKIH STRANAKA	28
6. UPOREDNA ANALIZA PRIKAZANIH I EVIDENTIRANIH TROŠKOVA IZBORNE KAMPANJE	30
7. KORIŠĆENJE JAVNIH FUNKCIJA U SVRHU IZBORNE KAMPANJE (FUNKCIONERSKA KAMPANJA)	32
7.1. POSTUPANJE CIK-a i SANKCIJE ZA FUNKCIONERSKU KAMPANJU	34
8. NASTUPI FUNKCIONERA NA JAVNIM SERVISIMA	37
8.1. RADIOTELEVIZIJA BOSNE I HERCEGOVINE (BHRT)	38
8.2. RADIOTELEVIZIJA REPUBLIKE SRPSKE (RTRS)	39
8.3. RADIOTELEVIZIJA FEDERACIJE BOSNE I HERCEGOVIJE (FTV)	40
9. KRŠENJE IZBORNOG ZAKONA I ZLOUPOTREBA JAVNIH RESURSA U IZBORNOJ KAMPANJI	41
9.1. RASPODJELA POSEBNIH PODSTICAJA SUBVENCIJA I NOVCA POJEDINIM KATEGORIJAMA STANOVNIŠTVA	43
9.2. INTENZIVIRANJE JAVNIH RADOVA U PREDIZBORNOM PERIODU	44
9.3. OMOGUĆAVANJE POSEBNIH POGODNOSTI, „BESPLATNIH“ PREGLEDA, LIJEKOVA, POPUSTA NA NAKNADE I RAČUNE ITD. RADI PROMOCIJE POJEDINCA	47
9.4. KORIŠĆENJE POVEĆANOG ZAPOŠLJAVANJA RADI IZBORNE PODRŠKE U JAVNIM PREDUZEĆIMA, USTANOVAMA I INSTITUCIJAMA	47
9.5. PODJELA POKLONA, PAKETA ILI NOVCA BIRAČIMA OD STRANE STRANAČKIH AKTIVISTA ILI FUNKCIONERA	48
9.6. PREURANJENA KAMPANJA	49
9.7. PLAĆENO OGLAŠAVANJE LOKALNIH INSTITUCIJA, JAVNIH PREDUZEĆA KOJE PROMVIŠE POJEDINE KANDIDATE ILI FUNKCIONERE	49
9.8. OSTALI PRIMJERI ZLOUPOTREBA I KRŠENJA IZBORNOG ZAKONA	51
10. ZAKLJUČCI I PREPORUKE	56

1. UVOD

Transparency International u BiH (u daljem tekstu: TI BiH) redovno vrši monitoring primjene zakona i finansijskih izvještaja stranaka, te provodi praćenje izbornih kampanja kako bi građane na vrijeme informisao o načinu finansiranja kampanja, troškovima političkih stranaka, a s posebnim osvrtom na upotrebu javnih funkcija i sredstava institucija u svrhu kampanje, dok s druge strane nastoji kroz zagovaračke aktivnosti i unapređenje zakonskog okvira osigurati transparentnije finansiranje političkih stranaka.

U kontekstu Opštih izbora u BiH 2022. godine aktivnosti TI BiH bile su usmjerene u dva pravca - na monitoring finansiranja političkih partija i praćenje obrasca ponašanja stranaka, funkcionera i javnih institucija kako bi se identifikovali svi oblici i primjeri zloupotrebe javnih resursa.

Kroz monitoring finansiranja političkih partija TI BiH je pratio izvore prihoda kao i troškove izborne kampanje kako bi se podaci iz monitoringa mogli uporediti sa finansijskim izvještajima koje političke stranke prikazuju. Zabilježena su velika odstupanja između zvaničnih podataka političkih partija i uočenih troškova što jasno ukazuje na manjkavost zakonskog okvira i nedostatak kapaciteta institucija koje kontrolišu finansiranje stranaka.

Kod praćenje zloupotreba javnih resursa TI BiH je identifikovao najčešće oblike i obrasce ponašanja političkih partija koji nažalost nisu adekvatno zakonski sankcionisani ali imaju značajan uticaj na ravnopravan položaj svih učesnika u izbornom procesu. Stranke i kandidati koji trenutno imaju vlast i kontrolu nad javnim resursima u značajnoj su prednosti zbog velike mogućnosti njihovog korišćenja za kupovinu izborne podrške.

Drastično povećanje javne potrošnje kroz jednokratna davanja različitim socijalnim kategorijama pred izbore, intenziviranje javnih radova, zloupotreba javnih funkcija, opreme i resursa javnog sektora, prijetnje i pritisci na birače i zaposlene u javnom sektoru i dalje su dominantni oblici zloupotreba koje u konačnici utiču na izborni rezultat i jednak položaj svih učesnika u izbornom procesu.

2. ZAKONSKI OKVIR

Pravila ponašanja u izbornoj kampanji u Bosni i Hercegovini reguliše poglavlje 7 Izbornog zakona, dok poglavlje 16 utvrđuje obaveze medija tokom izborne kampanje. Takođe, važan dokument koji se odnosi na ovu oblast je podzakonski akt - Pravilnik o medijskom predstavljanju političkih subjekata u periodu od raspisivanja do održavanja izbora.

Finansiranje političkih stranaka u Bosni i Hercegovini regulisano je poglavljem 15 Izbornog zakona, Zakonom o finansiranju političkih stranaka i nizom podzakonskih akata. Kada je u pitanju finansiranje političkih stranaka iz budžeta i djelimično finansiranje izborne kampanje, pored odredbi državnih zakona primjenjuju se i odredbe entitetskih zakona.

Izborni zakon u poglavlju „Finansiranje kampanje“ uređuje obavezu podnošenja finansijskih izvještaja, njihovu sadržinu, ovlaštene podnosiocice, zatim ovlašćenja koja ima Centralna izborna komisija (u daljem tekstu: CIK), obaveze podnošenja izjava o imovinskom stanju kandidata, odnosno izvještaja zabranih članova organa vlasti, te utvrđuje maksimalan iznos sredstava koje politički subjekt može da potroši za finansiranje izborne kampanje.

Članom 15.10 Izbornog zakona Bosne i Hercegovine propisan je limit troškova kampanje. Nakon što CIK objavi broj birača za svaku izbornu jedinicu sedam dana nakon zaključenja Centralnog biračkog spiska, taj broj služi kao osnova za određivanje maksimalnog iznosa sredstava koje politički subjekt može potrošiti za finansiranje izborne kampanje.

Maksimalni dozvoljeni iznos za finansiranje izborne kampanje izračunava se množenjem broja glasača u svim izbornim jedinicama u kojima politički subjekt ima kandidatsku listu ili kandidata sa odgovarajućom vrijednosti: 20 feninga za izbore za članove kantonalnih skupština, te 30 feninga za izbore za načelnike opština/gradonačelnike i članove opštinskih vijeća/skupština opštine, članove Narodne skupštine Republike Srpske i Predstavničkog doma Parlamenta Federacije Bosne i Hercegovine, članove Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine, člana Predsjedništva Bosne i Hercegovine, predsjednika i potpredsjednike Republike Srpske.

Zakonom o finansiranju političkih stranaka se regulišu način i uslovi pod kojima političke stranke i članovi političkih stranaka koji djeluju u njihovo ime osiguravaju sredstva za rad. Ovaj zakon definiše izvore finansiranja političkih

stranaka i propisuje kako se ova finansijska sredstva mogu koristiti.

Takođe, navode se zabranjeni prilozi i aktivnosti, kao i postupci finansijske kontrole političkih stranaka, obaveza vođenja poslovnih knjiga i podnošenja finansijskih izvještaja. Zakonom je takođe definisana nadležnost i uloga CIK-a, kao i sankcije za nepoštovanje propisanih odredbi.

U skladu sa Zakonom o finansiranju političkih stranaka politička stranka može se finansirati iz:

- članarina,
- dobrovoljnih priloga pravnih i fizičkih osoba,
- izdavačke djelatnosti, prodaje propagandnog materijala i organiziranja stranačkih manifestacija,
- prihoda od imovine u vlasništvu političke stranke,
- budžeta Bosne i Hercegovine u skladu s ovim zakonom, entitetskih budžeta, kantonalnih budžeta i budžeta Brčko distrikta BiH, te budžeta drugih jedinica lokalne uprave i samouprave u skladu sa zakonom (entitetskim propisima) i
- dobiti od preduzeća u vlasništvu političke stranke.

Prema Zakonu o finansiranju političkih stranaka, postoje određene zabrane i ograničenja u vezi sa priložima koji se mogu primati. Zabranjeno je primanje priloga od države Bosne i Hercegovine, entiteta, kantona, Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine, gradskih i opštinskih tijela, javnih institucija, javnih preduzeća, privatnih preduzeća koja su sklopila ugovore o javnim nabavkama s organima izvršne vlasti, humanitarnih organizacija, neimenovanih/anonimnih donatora, vjerskih zajednica, sindikata, udruženja i drugih neprofitnih organizacija koje primaju javna sredstva.

Ove zabrane odnose se kako na novčane donacije, tako i na donacije u obliku nenovčanih donacija. Međutim, ove zabrane ne odnose se na korišćenje poslovnih prostorija koje su političkim strankama date na besplatno korišćenje, na osnovu odluke nadležnog tijela.

Izuzetak od zabrane finansiranja političkih stranaka od strane drugih država, stranih političkih stranaka i stranih pravnih osoba odnosi se na finansiranje programa namijenjenih obrazovanju, a s ciljem razvoja i promovisanja demokratskih principa. Važno je napomenuti da ovi programi ne smiju biti usmjereni isključivo prema podršci programskim ciljevima određene političke stranke.

Zakonom o finansiranju političkih stranaka takođe je propisano da političke

stranke ne smiju ostvarivati prihode od imovine koja nije u njihovom vlasništvu, te je zabranjeno primanje dobrovoljnih priloga u novcu ili u obliku proizvoda putem trećih osoba (posrednika).

Iako su brojne inicijative i pokušaji preduzeti u cilju poboljšanja zakonodavstva o finansiranju političkih stranaka, trenutno važeći propisi još uvijek ne pružaju čvrstu osnovu za sprječavanje zloupotreba u finansiranju političkih stranaka. Nedovoljan nivo transparentnosti i odgovornosti koji se zahtjeva od političkih stranaka omogućava strankama da izbjegnu zakon i kažnjavanje za svoje postupke, čime stižu nepravednu korist pred javnošću i biračima.

Dodatno, nadzor nad finansiranjem stranaka od strane CIK-a BiH je ograničen zakonskim okvirom i nedostatkom resursa, što dovodi do neblagovremenog otkrivanja kršenja zakona i zloupotreba, a kaznene mjere koje se primjenjuju nisu dovoljno oštre da bi motivisale političke stranke da se pridržavaju propisa.

Aktuelni Zakon ne tretira jasno razliku između troškova kampanje i redovnih operativnih troškova političkih stranaka tokom kampanje, što otežava nezavisnu verifikaciju nivoa troškova kampanje. Takođe, nije jasno definisana nadležnost CIK-a u pogledu revizije troškova političkih stranaka, niti se promovise korišćenje jedinstvenih bankovnih računa za transakcije političkih stranaka, što su ključni kriterijumi za uspostavljanje efikasne kontrole nad finansiranjem stranaka.

Osim toga, Zakon ne stimuliše upotrebu bankovnih računa za sva primanja i plaćanja političkih stranaka, već dozvoljava mogućnost korišćenja više bankovnih računa, što otvara mogućnost za korišćenje gotovine i otežava finansijsku kontrolu.

Zakonom je propisana obaveza izvještavanja o koristi ostvarenoj od aktivnosti subjekata koji su na bilo koji način povezani s političkom strankom ili su pod njenom kontrolom. Međutim, nije jasno definisano šta se tačno smatra povezanim licima i nije regulisano kako će se ova odredba sprovesti i kontrolisati da li su sve koristi od povezanih lica prijavljene.

Iako postoji obaveza političkih stranaka da javno objave na svojoj internet stranici porijeklo i način utroška sredstava prikupljenih tokom protekle kalendarske godine, Zakon ne propisuje tačnu formu ni rokove objavljivanja. Odredbe koje se odnose na novčane kazne ne odgovaraju počinjenim prekršajima političkih stranaka, s obzirom na to da novčana sankcija do 10.000 KM ne može motivisati stranke na poštovanje zakona, jer su moguće

dobiti kroz kršenje ovih odredbi višestruko veće.

Takođe, značajno je napomenuti da Zakon o finansiranju političkih partija ne reguliše zloupotrebu javnih sredstava i resursa ni u kom obliku, a kada je riječ o budžetskoj potrošnji, novim zapošljavanjima u javnom sektoru ili sličnim izdacima koji mogu biti povezani sa izbornom kampanjom, zakoni u Bosni i Hercegovini ne propisuju posebna pravila ili druge zabrane.

Odlukom Visokog predstavnika kojom se donosi Zakon o izmjenama i dopunama Izbornog zakona Bosne i Hercegovine iz jula 2022. godine donesene su izmjene koje su isključivo tehničke prirode i koje se odnose na integritet izbornog procesa. Tehničkim izmjenama se prvi put uvode definicije elektronskih, printanih i online medija, društvenih mreža, govora mržnje i pojam zloupotrebe javnih sredstava i resursa.

Međutim, odredbe o sprečavanju zloupotrebe javnih resursa u toj odluci ne obuhvataju ključne oblike zloupotrebe kroz zapošljavanje i javnu potrošnju, niti se bave drugim relevantnim pitanjima koja su važna za nadzor nad ponašanjem političkih subjekata, nezavisnost izborne administracije i objektivnost izbornog procesa. Ovim izmjenama se, osim po pitanju kaznenih odredbi, ne unaprjeđuju suštinski izborni proces.

Tako, na primjer, nametnute izmjene tretiraju pitanje trgovine mjestu u biračkim odborima, ali se ne dotiču uopšte pitanja načina izbora članova BO i opštinskih/gradskih izbornih komisija.

Izborni zakon Bosne i Hercegovine u poglavlju 7 reguliše pravila ponašanja u izornoj kampanji, dok se u poglavlju 16 propisuju obaveze medija tokom izborne kampanje. Prema ovim propisima, informisanje o redovnim aktivnostima javnih funkcionera na svim nivoima vlasti je dozvoljeno u okviru informativnih programa elektronskih medija, ali bez navođenja njihove kandidature na izborima i stranačke pripadnosti, osim kada se radi o aktivnostima koje proizilaze iz zakonom utvrđenog djelokruga tijela kojima pripadaju.

Iako Izborni zakon takođe ne sadrži sveobuhvatne odredbe koje bi adekvatno spriječile i sankcionisale zloupotrebu javnih resursa i funkcija u svrhu izborne kampanje, ipak propisuje da javni funkcioneri na svim nivoima vlasti koji su istovremeno i kandidati na izborima ne smiju imati privilegovan položaj u odnosu na ostale učesnike u izbornom procesu.

Međutim, kao što je vidljivo iz rezultata monitoringa, te postupanja nadležnih institucija, upravo zbog uopštenosti odredbe i nedostatka daljih odredbi koje bi specificirale na koji način se primjenjuje, javni funkcioneri

i dalje imaju prednost u odnosu na ostale kandidate, kako kroz pristup javnom prostoru, tako i kroz mogućnost korišćenja javnih resursa za finansiranje kampanje i namicanje glasova, što se sistemski koristi od strane većine javnih funkcionera, bez posljedica i sankcija.

3. METODOLOGIJA

U kontekstu finansiranja izborne kampanje, glavni cilj monitoringa je stvaranje okruženja u kojem će zloupotrebe biti manje rasprostranjene ili je manje vjerojatno da će se dogoditi, te kroz ukazivanje na različite prakse koje dovode političke aktere u neravnotežan položaj, uticati na unapređenje primjene postojećih zakona, ali i zagovaranje za njihovo unapređenje kroz konkretne primjere. Stoga, TI BiH se tokom monitoringa predizbornih kampanja fokusira na:

- Identifikaciju nedostataka u regulatornom okviru koji reguliše finansiranje kampanja, kao i praćenje primjene postojećih propisa - bilježeći prakse koje ukazuju na nedostatke u zakonskom okviru,
- Dokumentovanje nepravilnosti, kršenja zakona i zloupotreba, te reagovanje prema nadležnim institucijama,
- Promovisanje transparentnosti. Transparency International u BiH već godinama vrši monitoring izbornih kampanja, fokusirajući se na monitoring troškova izborne kampanje, odnosno procjenu troškova oglašavanja u elektronskim i štampanim medijima, online oglašavanja, vanjskog oglašavanja i organizacije predizbornih skupova; analizu finansijskih izvještaja stranaka i poređenje prijavljenih troškova izborne kampanje sa nalazima monitoringa TI BiH, kao i identifikaciju nedozvoljenih prihoda i na praćenje upotrebe javnih resursa i javnih funkcija u svrhu predizborne kampanje.

Ovo se postiže kombinovanjem pristupa, u koji je uključeno kako praćenje medijskih sadržaja, događaja koji se organizuju u okviru izborne kampanje, tako i analiza odluka institucija, nosilaca javnih funkcija, te praćenje javne potrošnje i ponašanja političkih subjekata, uključujući i kandidate i javne funkcionere.

Prikupljanje podataka vršeno je s jedne strane uz pomoć 74 terenska posmatrača koja su pratila različite aktivnosti i bilježila oglašavanje stranaka širom BiH, a sa druge strane kroz praćenje medijskog sadržaja i sadržaja društvenih mreža od strane TI BiH, te specijalizovane agencije za media monitoring zadužene za praćenje oglašavanja u medijima i izvještavanje javnih servisa.

U nastavku je detaljno objašnjena metodologija praćenja izborne kampanje pred Opšte izbore 2022, u odnosu na pojedinačne segmente monitoringa.

3.1. MONITORING TROŠKOVA IZBORNE KAMPANJE

Odnosi se na procjenu troškova oglašavanja u elektronskim i štampanim medijima, internet oglašavanja, vanjskog oglašavanja i organizacije predizbornih skupova

3.2. MONITORING OGLAŠAVANJA U ELEKTRONSKIM I ŠTAMPANIM MEDIJIMA

Monitoring zasnovan je na mjerenju:

- Trajanja emitovanja plaćenih TV spotova, gostovanja i emitovanja u dogovorenim terminima 20 TV stanica (TV N1, RTRS, Hayat TV, TV K3, BN Televizija, TVSA, RTV TK, FTV, ATV, NOVA BH, Elta TV, RTV USK, RTV Zenica, OBN, BHT1, RTV HIT, O KANAL, FACE TV, TV Alfa, AJB)
- Zakupa prostora u štampanim medijima (31 štampano izdanje za područje BiH)
- Procjeni troškova zaklupljenog prostora na osnovu dostupnih cjenovnika i tržišnih cijena.

Monitoring i procjene cijene oglašavanja izvršeni su uz pomoć saradnje sa agencijom specijalizovanom za medijski monitoring. Agencija je vršila praćenje i evidenciju plaćenog oglašavanja političkih partija i njihovih kandidata za Opšte izbore 2022. u elektronskim i štampanim medijima tokom izborne kampanje za Opšte izbore 2022. u periodu od 2. septembra 2022. do 01. oktobra 2022.

Praćenje je obuhvatilo bilježenje medijskih sadržaja, uključujući trajanje, termine i medije u kojima su objavljeni, kao i procjenu cijene emitovanja, prema trenutnoj cijeni oglašavanja u datom mediju, te okvirnu procjenu cijene pripreme pojedinih sadržaja, pri čemu su bili obuhvaćeni i elektronski i štampani mediji. Procjena cijene pripreme (dizajn i produkcija) vršena je na osnovu prosječnih tržišnih vrijednosti.

Monitoringom oglašavanja na TV stanicama i štampanim medijima obuhvaćeno je 15 političkih partija:

- Savez nezavisnih socijaldemokrata (SNSD),
- Srpska demokratska stranka (SDS),
- Partija Demokratskog progresa (PDP),
- Demokratski narodni savez (DNS),
- Socijalistička partija (SP),

- Demokratski savez (DEMOS),
- Stranka demokratske akcije (SDA),
- Demokratska fronta (DF),
- Socijaldemokratska partija Bosne i Hercegovina (SDP BIH),
- Naša stranka (NS),
- Narod i pravda (NIP),
- Hrvatska demokratska zajednica Bosne i Hercegovine (HDZ BIH),
- Savez za bolju budućnost (SBB BIH),
- Narodni evropski savez (NES),
- Ujedinjena Srpska (US).

3.3. MONITORING INTERNET OGLAŠAVANJA

Prvi put u Bosni i Hercegovini, Meta (Facebook) je omogućila praćenje plaćenog oglašavanja, uključujući Facebook i Instagram, pokušavajući osigurati transparentnost političkih oglašivača i pratiti oglase koji se prikazuju na ovim platformama. Kroz Facebook-ovu biblioteku oglasa, pratio se prikaz plaćenih oglasa na Instagram-u i Facebook Messenger-u, pored same Facebook platforme.

Međutim, zbog nedostatka adekvatnih izvora podataka, troškovi online oglašavanja nisu mogli biti u potpunosti praćeni, iako političke stranke sve više koriste ovaj oblik oglašavanja, kao što su YouTube reklame, baneri na online portalima i slično. Prilikom monitoringa, posebna pažnja posvećena je nadzoru digitalnog i online prostora kako bi se utvrdila eventualna kršenja pravila ponašanja tokom predizbornog perioda.

3.4. MONITORING PREDIZBORNIH SKUPOVA

Organizovani događaji i predizborni skupovi i dalje predstavljaju osnovnu komponentu izbornih kampanja, bez obzira na činjenicu da medijsko oglašavanje, posebno online oglašavanje, postaju sve važniji. Stoga, prilikom računanja prosječnih troškova, bilo je potrebno uzeti u obzir sve troškove organizacije događaja, uključujući izborne skupove, sastanke, koncerte, priredbe i "druženja sa biračima".

Ovi troškovi uključivali su sljedeće stavke:

- Iznajmljivanje prostora
- Angažovanje osoblja ili agencija za organizaciju događaja

- Iznajmljivanje opreme i rekvizita za događaje
- Troškovi prevoza i smještaja osoblja ili učesnika događaja
- Angažovanje zabavljača i dodatnih sadržaja
- Troškovi hrane i pića

Kako bi se adekvatno pratili ovi troškovi i identifikovala eventualna kršenja, ključno je bilo evidentirati sve detalje samih događaja, uključujući informacije o organizatorima, načinu najave, te praćenje pojedinačnih parametara koji omogućavaju procjenu potrošnje političkih stranaka. To je uključivalo veličinu skupa, lokaciju događaja, korištenu opremu, hranu, piće, dodatne sadržaje, prevoz i druge aspekte.

Osim toga, neki segmenti samih događaja mogu ukazivati na potencijalne zloupotrebe javnih resursa u kampanji, kao i druge oblike nepravilnosti, uključujući pritisak na birače, kupovinu glasova i slično. Monitoringom oglašavanja na bilbordima obuhvaćena je većina političkih stranaka kao i monitoringom koštanja predizbornih skupova.

Ova dva segmenta monitoringa rađena su u najgušće naseljenim lokalnim zajednicama u BiH u kojima je TI BiH imao terenske posmatračice. Za potrebe monitoringa locirane su i evidentirane sve reklamne površine koje spadaju u jednu o 4 kategorije:

- bilbord (cca 500x250cm)
- veliki bilbord/megabord (cca 1000x500 cm),
- fasadna reklama ili vanjski LED reklamni paneli.

Monitoringom je obuhvaćeno 3550 bilborda.

Treba napomenuti da TI BiH zbog nedostupnosti podataka nije mogao procijeniti troškove vanjskog oglašavanja na brojnim površinama (poput reklama na autobuskim stanicama, uličnim rasvjetama i sl) tako da su stvarni troškovi ove vrste kampanje vjerovatno i veći od procjene TI BiH.

3.5. ANALIZA POSTIZBORNIH I GODIŠNJIH FINANSIJSKIH IZVJEŠTAJA POLITIČKIH STRANAKA

Uključuje identifikaciju nedozvoljenih prihoda, te poređenje prijavljenih troškova izborne kampanje sa nalazima monitoringa TI BiH.

Putem monitoringa troškova oglašavanja stranaka u medijima, na bilbordima i društvenim mrežama, TI BiH je prikupio podatke o tržišnoj vrijednosti

većine oglasa koji su se pojavili tokom izborne kampanje. Takođe, kroz terensko posmatranje predizbornih skupova, TI BiH je procijenio tržišnu vrijednost troškova organizacije i održavanja predizbornih skupova u periodu zvanične izborne kampanje.

Budući da su političke stranke obavezne posebno navesti troškove propagande u svojim postizbornim finansijskim izvještajima, TI BiH je uporedio podatke o troškovima oglašavanja i predizbornih skupova iz monitoringa sa zvanično prijavljenim podacima stranaka.

3.6. PRAĆENJE ZLOUPOTREBE JAVNIH RESURSA I JAVNIH FUNKCIJA U SVRHU PREDIZBORNE KAMPANJE

Za praćenje aktivnosti funkcionera na javnim servisima takođe je angažovana specijalizovana agencija za medijski monitoring, dok su terenski posmatrači pratili javne događaje koje su organizovale javne institucije kako bi se procijenilo u kojoj mjeri su korišćeni u svrhu izborne promocije.

U periodu van zvanične izborne kampanje, fokus monitoringa bio je na aktivnostima funkcionera i institucija, dok su se za vrijeme izborne kampanje prikupljale i pratile najave predizbornih skupova i događaja političkih stranaka. Kada je riječ o praćenju aktivnosti institucija i funkcionera, terenski posmatrači su se fokusirali na sljedeće vrste događaja:

- manifestacije koje su organizovane od strane javnih institucija, javnih ustanova, javnih preduzeća i udruženja, na kojima su prisutni nosioci javnih funkcija,
- događaji koji su vezani za otvaranje ili obilazak objekata, javnih radova i promociju postignuća vlasti,
- javni događaji koji su organizovani s ciljem obilaska određenih grupa građana, "druženja" s građanima u okviru javnih funkcija, a koji potencijalno imaju predizbornu promociju kao cilj, itd.

Posmatrači su pratili da li na događajima prisustvuju kandidati na izborima, da li je njihovo prisustvo u opisu njihovog posla, da li se obraćaju prisutnima, da li se iznose političke poruke, jesu li prisutni stranački aktivisti i sl. Takođe, posmatrači TI BiH evidentirali su na terenu sve vrste zloupotrebe javnih resursa i kršenja Izbornog zakona, a ove pojave su praćene i analizirane kroz sljedeće kategorije:

- Raspodjela posebnih podsticaja subvencija i novca pojedinim kategorijama stanovništva (Tačka 9.1 izvještaja)
- Intenziviranje javnih radova u predizbornom periodu (9.2.)

- Omogućavanje posebnih pogodnosti, „besplatnih“ pregleda, lijekova, popusta na naknade i račune itd. radi promocije pojedinca (9.3)
- Korišćenje povećanog zapošljavanja radi izborne podrške u javnim preduzećima, ustanovama i institucijama (9.4)
- Podjela poklona, paketa ili novca biračima od strane stranačkih aktivista ili funkcionera (9.5)
- Preuranjena kampanja (9.6)
- Plaćeno oglašavanje lokalnih institucija i javnih preduzeća koje promovise pojedine kandidate ili funkcionere (9.7)
- Ostali primjeri zloupotrebe javnih resursa u kampanji (9.8)

Transparency International u Bosni i Hercegovini je angažovao 74 posmatrača koji su bili uključeni u monitoring aktivnosti tri mjeseca prije održavanja Opštih izbora 2022.

4. FINANSIRANJE POLITIČKIH STRANAKA I TROŠKOVI IZBORNE KAMPANJE

U okviru monitoringa finansiranja političkih partija Transparency International u BiH pratio je prihode i rashode stranaka u izbornoj godini sa posebnim

osvrtnom na troškove izborne kampanje kako bi se provjerila istinitost podataka koje političke partije navode u svojim izvještajima.

Monitoringom oglašavanja stranaka u medijima, na bilbordima i društvenim mrežama dobijeni su podaci o tržišnoj vrijednosti najvećeg dijela reklama zabilježenih u izbornoj kampanji. Pored toga terenskim posmatranjem predizbornih skupova od strane posmatrača, TI BiH je uradio procjenu tržišne vrijednosti troškova organizacije i održavanja stranačkih tribina u 30 dana zvanične izborne kampanje.

S obzirom na to da su političke stranke dužne u svojim postizbornim finan-

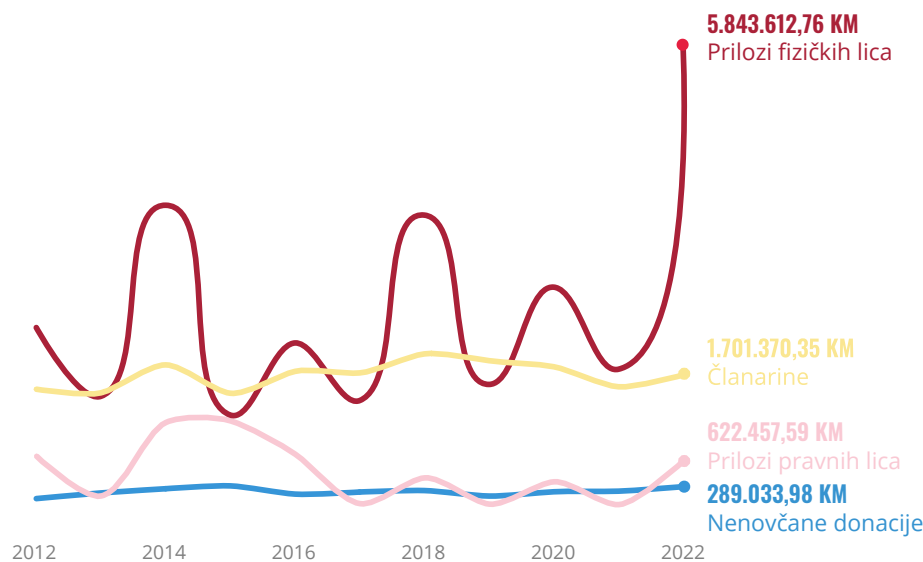
(1) PRIHODI	2020. GODINA	2021. GODINA	2022. GODINA
Članarina	1.805.651,30 KM	1.552.197,45 KM	1.701.370,36 KM
Prilozi fizičkih lica	2.811.977,97 KM	1.773.834,18 KM	5.843.612,76 KM
Prilozi pravnih lica	357.161,82 KM	68.750,00 KM	622.457,59 KM
Prihodi od imovine političkih stranaka	462.383,65 KM	531.032,58 KM	639.303,41 KM
Dobit od pravnih lica u vlasništvu stranaka	- KM	- KM	- KM
Prihodi od poklona i usluga što ih stranka nije imala obavezu platiti	224.350,27 KM	232.020,86 KM	289.033,98 KM
Prihodi iz budžeta	15.550.506,55 KM	18.929.473,18 KM	19.481.493,94 KM
Prihodi od izdav. djelatnosti, prodaje prop. materijala i organiz. Stranačkih manifestacija	- KM	- KM	- KM
Ostali prihodi	355.666,81 KM	519.554,49 KM	992.498,81 KM
Ukupan prihod	21.567.698,37 KM	23.606.862,74 KM	29.569.770,85 KM
(2) Dugovanja političkih stranaka na dan 31.12.2020. godine	9.140.535,18 KM	7.223.930,13 KM	9.930.363,70 KM

TABELA 1 INFORMACIJA O PODNESENIM GODIŠNJIM FINANSIJSKIM IZVJEŠTAJIMA IZVOR CIK.BIH

sijskim izvještajima posebno iskazati troškove propagande, TI BiH je uporedio podatke iz monitoringa troškova oglašavanja i predizbornih skupova sa podacima koje su stranke zvanično prijavile i zabilježena su ogromna odstupanja.

Dobijeni podaci su pokazali da su stranke prikrile veliki dio troškova izborne kampanje na način da su prijavile ukupne troškove kampanje koji su daleko manji od tržišne vrijednosti samo tri oblika oglašavanja i predizbornih skupova koje je pratio TI BiH. Razlika je sasvim sigurno još i veća s obzirom da TI BiH nije pratio sve oblike oglašavanja ali dobijeni podaci jasno pokazuju ključne nedostatke zakonskog okvira i sistema nadzora nad finansiranjem stranaka u BiH.

S obzirom da su rashodi političkih partija prikazani u znatno manjem iznosu od realnih, i prihodi koje su stranke navele u svojim izvještajima su značajno potcijenjeni i u najvećoj mjeri se svode na prihode iz budžeta i donacija istaknutih članova. Drugim riječima, stranke prijavljuju samo troškove za čije plaćanje imaju legalno pokriće dok ostaje nepoznanica iz kojih izvora je finansiran značajan dio troškova kampanje.

GRAFIKA 1 PRILOZI FIZIČKIH LICA, IZVOR CIK.BIH

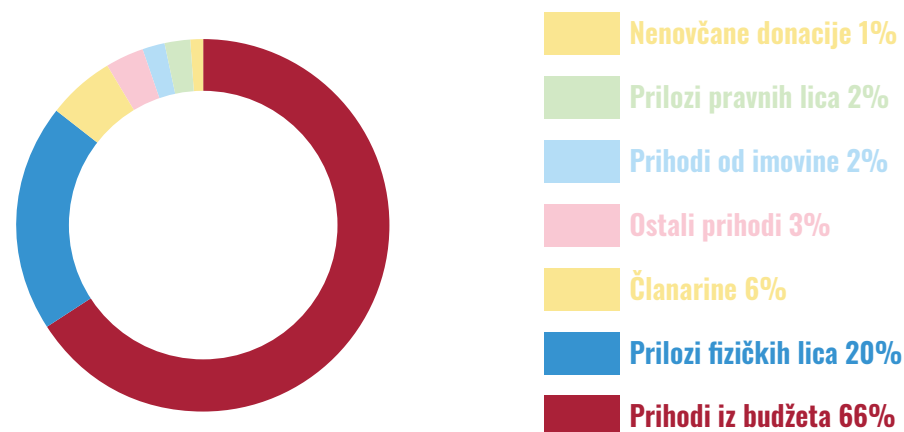
4.1. FINANSIRANJE STRANAKA PREMA POSTIZBORNIM I GODIŠNJIM FINANSIJSKIM IZVJEŠTAJIMA

Prema podacima Centralne izborne komisije BiH¹ godišnji finansijski izvještaj podnijelo je 120 političkih partija što čini 61,54% od ukupno 195 političkih stranaka sa evidencije CIK-a. Izvještaj nije podnijelo 75 stranaka od kojih su pojedine ostvarile značajne troškove tokom izvorne kampanje. Od stranaka koje nisu podnijele izvještaj, njih 26 izvještaj nije podnijelo ni za 2021. godinu te su revizorima službe za reviziju uskratile pristup svojim prostorijama radi obavljanja revizije njihovog finansijskog poslovanja.

Prema podacima iz finansijskih izvještaja, političke stranke su u 2022. godini imale 29,5 miliona KM prihod od kojih je najveći dio isplaćen iz budžeta - 19,4 miliona.

Zakonom o finansiranju političkih stranaka propisano je da se političke stranke mogu finansirati iz budžeta Bosne i Hercegovine, entitetskih budžeta, kantonalnih budžeta i budžeta Brčko distrikta Bosne i Hercegovine, te budžeta drugih jedinica lokalne uprave i samouprave.

Kada je u pitanju finansiranje iz budžeta BiH, političkim strankama, sredstva

GRAFIKA 2 STRUKTURA PRIHODA POLITIČKIH PARTIJA, IZVOR CIK.BIH

¹ [INFORMACIJA O PODNEŠENIM GODIŠNJIM FINANSIJSKIM IZVJEŠTAJIMA POLITIČKIH STRANAKA ZA 2022. GODINU SA IZVORIMA FINANSIRANJA](#)

se raspodjeljuju na način da se 30% sredstava dijeli jednako svim političkim strankama, 60% sredstava se dijeli prema broju poslaničkih, odnosno delegatskih mandata i 10% od ukupnog iznosa raspoređuje se parlamentarnim grupama srazmjerno broju poslaničkih, odnosno delegatskih mjesta koja pripadaju manje zastupljenom polu.

U Republici Srpskoj političkim strankama, odnosno koalicijama budžetska sredstva se raspodjeljuju na način da se 20% sredstava raspoređuje u jednakim iznosima strankama koje imaju poslanike i odbornike, a 80% sredstava se raspoređuje srazmjerno broju osvojenih mandata. Federacija Bosne i Hercegovine nije donijela poseban zakon o finansiranju političkih stranaka iz budžeta, pa sredstva za finansiranje političkih stranaka i drugih političkih subjekata izdvaja u skladu sa Zakonom o izvršenju Budžeta Federacije Bosne i Hercegovine, koji donosi svake godine.

Prema Zakonu o izvršenju budžeta FBiH za 2022. godinu² sredstva namijenjena za finansiranje političkih subjekata iz budžeta FBiH raspoređuju se tako da 40% od predviđenog iznosa pripada političkim subjektima, koji su zastupljeni u Parlamentu, u jednakim iznosima, a 60% prema broju zastupnika u domovima Parlamenta, na dan dodjele mandata.

Važno je napomenuti da se niži nivoi vlasti u Federaciji BiH u praksi uglavnom vode kriterijumima raspodjele propisanim zakonom na državnom nivou. Takođe u proteklom periodu pojedine lokalne zajednice ukinule su finansiranje stranaka iz budžeta³ a slična inicijativa pokrenuta je i na nivou Kantona Sarajevo.

Zakonom o finansiranju političkih stranaka iz budžeta Brčko distrikta BiH propisano je da se sredstva iz budžeta izdvajaju za:

- Izbornu kampanju političkih stranaka koje učestvuju na izborima za Skupštinu Brčko distrikta;
- Redovan rad političkih stranaka zastupljenih u Skupštini Brčko distrikta BiH.

Sredstva za izbornu kampanju političkih stranaka obezbjeđuju u godini u kojoj se:

- Održavaju redovni izbori za Skupštinu Brčko distrikta i to u iznosu 0,03% prihoda u budžetu Brčko distrikta ili 60.000 KM zavisno od toga koji je iznos niži.

Sredstva za redovan rad političkih stranaka izdvajaju se po godišnjoj osnovi od 0,1% od prihoda u budžetu Brčko distrikta BiH ili 200.000 KM, zavisno od toga koji od ova dva iznosa je niži. Sredstva izdvojena za redovan rad političkih stranaka i njihovih zastupničkih klubova u Skupštini Brčko distrikta raspoređuju na taj način da se:

- 30% sredstava raspoređuje se u jednakim iznosima svim zastupničkim klubovima političkih stranaka zastupljenim u Skupštini Brčko distrikta,
- 70% od ukupnog iznosa raspoređuje srazmjerno broju zastupničkih mjesta koje svaka politička stranka ima u Skupštini Brčko distrikta u trenutku raspodjele.

Prihodi koje su stranke ostvarile iz budžeta (19,4 miliona KM) povećani su u odnosu na 2021. godinu kada je strankama isplaćeno 18,8 miliona i 2020. kada su stranke dobile 15,4 miliona. Na ovo povećanje najviše je uticalo to što su se sredstva isplaćena strankama iz budžeta FBiH, ali i općina i gradova vratila na nivo prije pandemije COVID-19.

Sa druge strane, prilozi pravnih lica su zanemarljivi i čine svega 2,1% ukupnih prihoda stranaka i daleko su manji od iznosa koje su stranke prijavljivale npr. 2014. godine. Evidentan je značajan rast priloga fizičkih lica, a zabilježeni su i slučajevi gdje su vlasnici preduzeća povezanih sa državom koja po zakonu ne smiju finansirati političke stranke, iste donirali u svojstvu fizičkih lica.

Ipak, zakon u ovakvim slučajevima zabranjuje samo pravnim licima da doniraju stranke što ne sprječava vlasnike tih pravnih lica da se pojavljuju kao donatori.

Zato treba istaći i da je u izvještajima za 2022. godinu primijećen trend značajnog rasta donacija fizičkih lica, a mnogi od donatora su vlasnici privatnih preduzeća koja posluju s državom. Tako je Milan Šuvak, Narodnoj partiji Srpske, čiji je predsjednik narodni poslanik Darko Banjac, donirao 19.990 KM. Šuvak je vlasnik firme „Šumi“ d.o.o. koja je za različite radove na Bolnici „Mlječanica“, čiji je direktor upravo Darko Banjac, dobila više od 18 miliona KM vrijednosti ugovora o javnim nabavkama.

Takođe, NPS koja prvi put samostalno učestvuje na izborima nije podnijela postizborni finansijski izvještaj iako je u kampanji potrošila značajna sredstva. U podnesenom godišnjem izvještaju ova stranka je navela samo prihode iz budžeta i donacije fizičkih lica, a prijavljeni troškovi kampanje dvostruko su manji od onih koje je TI BiH zabilježio (tačka 6. Izvještaja).

Osim vrtoglavog rasta priloga pojedinaca, TI BiH je, zahvaljujući podacima iz

² ZAKON O IZVRŠAVANJU BUDŽETA FEDERACIJE BOSNE I HERCEGOVINE ZA 2022. GODINU

³ Opština Kalesija ukinula finansiranje političkih stranaka

VRSTA TROŠKA	IZNOS	STRUKTURA
Troškovi štampanja plakata i plakatiranja	2.814.066,18 KM	25%
Troškovi oglašavanja u štampanim i el, medijima	3.868.464,19 KM	34%
Troškovi internet oglašavanja	933.572,39 KM	8%
Troškovi organizacije i održavanja predizbornih skupova	1.154.326,10 KM	10%
Troškovi štampanja umnožavanja i slanja predizb, materijala biračima	874.289,86 KM	8%
Ostali troškovi propagande	1.693.679,19 KM	15%
UKUPNO	11.338.397,91 KM	100

TABELA 2 TROŠKOVI KAMPANJE 2022, IZVOR: CIK BIH

registara javnih funkcionera, preduzeća i ustanova identifikovao preko 800 osoba koje obavljaju neku javnu funkciju u organima izvršne ili zakonodavne vlasti, ili su članovi uprava javnih preduzeća i ustanova, a koji su donirali sredstva strankama i ti prilozi čine 40% od ukupnog broja donacija koje su stranke dobile od fizičkih lica.

Tako je Nenad Nešić, predsjednik DNS-a i trenutni ministar u Savjetu ministara BiH, prema izvještaju DNS, svojoj stranci donirao preko 32.000 KM, što je iznad 15.000 KM koliko dozvoljava Zakon o finansiranju političkih partija. Osim njega, nedozvoljen iznos donirali su i Adna Bešić koja je stranci Za nove generacije donirala ukupno 15.225 KM zatim Aleksandar Stevanović, koji je stranci Pokret uspješna Srpska donirao 17.900 KM.

4.2. FINANSIRANJE IZ NEDOZVOLJENIH IZVORA

U godišnjim finansijskim izvještajima političke stranke prijavile su 622,457 KM prihoda od pravnih lica, a među njima su bila i ona koja su poslovala sa

javnim sektorom zbog čega je TI BiH uputio ukupno 19 prijava CIK-u.

Prema Zakonu o finansiranju političkih partija u BiH⁴ finansiranje se zabranjuje: organima uprave države Bosne i Hercegovine, entiteta, kantona, Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine, te gradskim i opštinskim organima. Takođe, finansiranje političkih stranaka zabranjeno je i privatnim preduzećima koja su sa organima izvršne vlasti na svim nivoima u BiH sklopila ugovor o javnoj nabavci ako vrijednost ugovora u jednoj kalendarskoj godini prelazi iznos od 10.000,00 KM.

Kako je prethodnih godina veliki dio priloga političkih partija dolazio iz zabranjenih izvora, odnosno od privatnih preduzeća koja su poslovala sa organima izvršne vlasti, TI BiH je prijavljivao CIK-u te donacije koje su stranke morale vratiti donatorima ili su kažnjavane.

Takođe, mediji su kroz svoja izvještavanja ukazivali na to da stranački finansijeri dobijaju brojne protu usluge pa je zbog ovih i drugih razloga veliki broj

⁴ "Službeni glasnik BiH", broj 41/16

stranaka prestao da uopšte prijavljuje te donacije. Upravo skrivanje ovih prihoda po procjeni TI BiH pravi najveću razliku između iznosa koje stranke prijavljuju i sa kojima stvarno raspolažu.

Tako SNSD, koji je po procjeni TI BiH na kampanju potrošio preko 2 miliona KM, u izvještajima nije prikazao ni jednu marku donacija privatnih preduzeća. Takođe, Ujedinjena Srpska i Socijalistička Partija nisu prijavile ni jednu marku ovih donacija. HDZ BiH prikazao je svega 6.000 KM donacija privatnih kompanija, a među donatorima ove partije je i Vodoprivreda Posavina koja je od općine Odžak i Ministarstva poljoprivrede Posavskog kantona gdje HDZ BiH ima vlast, dobila ugovore vrijedne preko 84.000 KM.

Najviše zabranjenih priloga primila je Socijaldemokratska partija BiH (SDP BiH) koja je prijavila oko 83.000 KM donacija privatnih preduzeća u postizbornom izvještaju za posljednje opšte izbore, a među donatorima našlo se i 14 privatnih kompanija koje su sklapale poslove sa državom. To je zabranjeno Zakonom o finansiranju političkih partija, a zanimljivo je da je većina zabranjenih donatora poslovala sa organima u kojima SDP čini dio vlasti.

Stranka demokratske akcije (SDA) prikazala je pojedinačno najviše donacija privatnih preduzeća – 137.800 KM, a među donatorima ove stranke nalazi se i šest kompanija koje su poslovala sa organima izvršne vlasti. Ipak ono po čemu se SDP i SDA godinama izdvajaju jeste to što ove stranke prijavljuju donacije privatnih preduzeća i zajedno prijave više od trećine ukupno prijavljenih donacija pravnih lica.

Narod i pravda (NIP) u izvještaju ima prijavljeno nekoliko manjih donacija, a sporna je firma Conram koja je tokom prošle godina sklopila više ugovora o javnim nabavkama sa lokalnim zajednicama.

Poseban problem je slučaj Tehničkog remonta Bratunac koji je sa 12.000 KM finansirao Republičku stranku Srpske, čiji je predsjednik Slaven Ristić ujedno i direktor ovog preduzeća a osvojio je i mandat u Narodnoj skupštini RS. Ova donacija sporna je po dva osnova jer Republika Srpska i dalje ima značajan manjinski udio u vlasništva Tehničkog remonta Bratunac koji na svom sajtu navodi da RS "time pruža podršku prilikom sklapanja komercijalnih ugovora". Pored toga sporno je i to što Tehnički remont godinama dobija vrijedne poslove od MUP-a RS, a samo prošle godine dobio je ugovor od 49.000 KM i nije se smio naći među donatorima stranaka.

Nažalost, zakon zabranjuje strankama da primaju donacije samo od onih preduzeća koja su poslovala sa organima izvršne vlasti, dok su brojni stra-

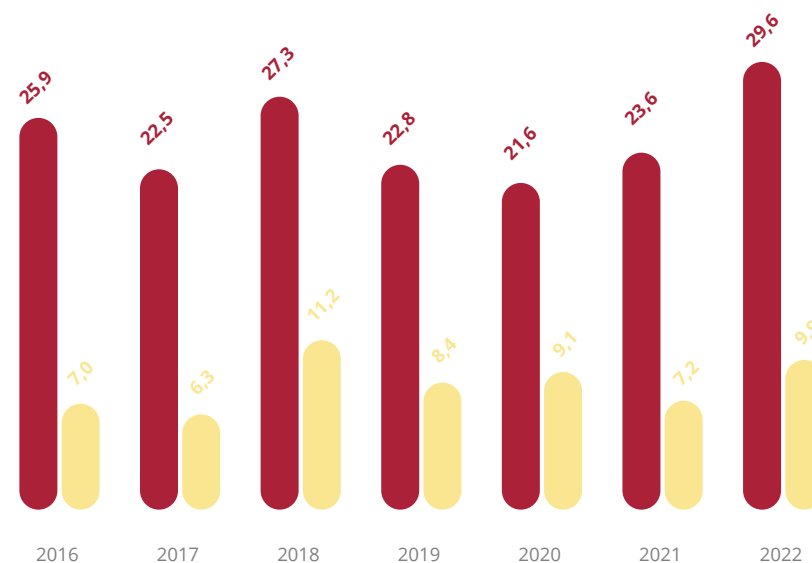
nački donatori poslovali i sa javnim ustanovama i javnim preduzećima gdje političke stranke imaju kontrolu nad svim procesima donošenja odluka.

Slučaj koji najbolje ilustruje manjkavost zakona u ovom segmentu je donacija preduzeća HEEZ TRANSPORT iz Tuzle Stranci demokratske akcije od 50.000 KM, jer je ovo preduzeće u istoj godini dobilo nekoliko milionskih ugovora od javnog preduzeća Rudnici Kreka Tuzla, ali se ove donacije smatraju zakonitim s obzirom na to da je stranačkim donatorima zabranjeno poslovati samo sa organima izvršne vlasti.

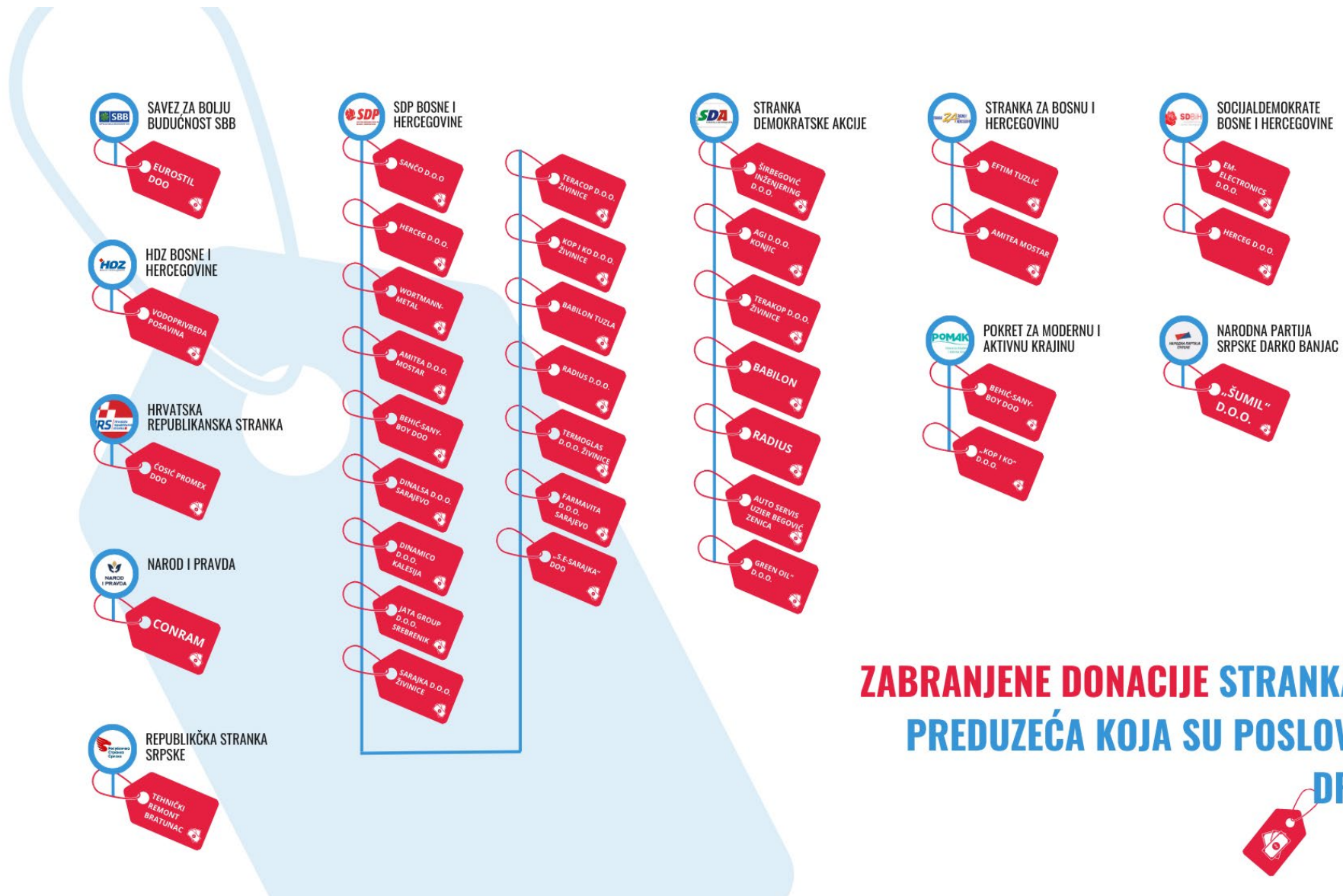
4.3. DUGOVANJA POLITIČKIH PARTIJA

Političke stranke u BiH po Zakonu su dužne da u posebnom obrascu navedu obaveze po kreditima i pozajmicama, kao i ostale obaveze koje imaju pre-

PRIHODI I DUGOVANJA POLITIČKIH STRANAKA OD 2016. DO 2022.

GRAFIKA 3 PRIHODI I DUGOVANJA POLITIČKIH PARTIJA IZVOR CIK.BIH

ZABRANJENE DONACIJE STRANKAMA OD PREDUZEĆA KOJA SU POSLOVALA SA DRŽAVOM

SLIKA 1 Zabranjene donacije strankama od preduzeća koja su poslovala sa državom

ma dobavljačima. Iz ovih obrazaca vidljivo je da stranke godinama iskazuju obaveze prema pojedinim firmama koje ne izmiruju. Ova dugovanja se nakon određenog perioda otpisuju i ovo predstavlja jedan od načina na koji se stranke finansiraju od strane privatnih preduzeća zaobilazeći zakonske zabrane.

U izbornoj 2022. godini stranke su iskazale obaveze u iznosu od 9,9 milion KM, a ovaj iznos je za 2,7 miliona KM veći nego 2021. godine. Takođe, brojne stranke prema pojedinim firmama već duži period iskazuju obaveze koje ne izmiruju.

Socijalistička partija od 2014. godine kroz izvještaje prikazuje dug prema firmi 6. novembar iz Zvornika od oko 80.000 KM. Firma je u vlasništvu porodice bivšeg poslanika u Parlamentarnoj skupštini BiH Jakova Galića, koji se u ranijim medijskim izvještajima pominjao i kao direktor ove firme. Radi se o preduzeću koje je godinama poslovalo sa državom i koje po zakonu ne može donirati političku stranku.

Nezavisni blok i dalje duguje 50.000 firmi Divel d.o.o. iz Sarajeva na ime pozajmice, a u izvještaju se navodi da je dug trebao biti vraćen 2019. godine. Firma se bavi projektovanjem i cestogradnjom, a ranije je poslovala sa opštinama Ilidža i Centar Sarajevo, a dobijala je i milionske ugovore od Cesta FBiH i Autocesta FBiH.

Demokratska Fronta preduzeću Ascanius Media duguje 129 hiljada KM od ukupno 694.458 KM neizmirenih obaveza koje se vuku od iz 2018. godine. Preduzeću „SAMAS“ d.o.o. iz Sarajeva NiP i DF duguju po 31 hiljadu KM, a SDA 17 hiljada KM. Ova firma, kojoj tri stranke duguju oko 80 hiljada KM je kao ponuđač pobijedila na tenderima vrijednim 1,6 miliona KM i to od ugovornih organa čije sjedište se nalazi u Sarajevskom kantonu.

DNS ima značajna dugovanja od oko pola miliona KM, a značajan od čega 48.000 KM duguje firmi Aragosta invest koja u izbornoj godini nije poslovala sa organima izvršne vlasti, ali jeste sa javnim ustanovama i preduzećima. Samo od UKC RS dobila je tender vrijedan 47 miliona KM a kroz izuzeća dobila je i posao od JP Putevi RS vrijedan 90.000 KM.

Osim prema privatnim dobavljačima, stranke imaju dugove i prema javnim preduzećima, ustanovama, jedinicama lokalne samouprave i drugim javnim organima u iznosu od skoro 517 hiljada KM, a posebno je zanimljiv podatak da stranke duguju 533 hiljada KM na ime neizmirenih poreza i doprinosa za lična primanja, iako su iz budžeta dobile preko 19 miliona KM u prošloj

godini.

4.4. PRIJAVLJENI TROŠKOVI IZBORNE KAMPANJE

Političke stranke koje su Centralnoj izbornoj komisiji BiH podnijele postizborni finansijski izvještaj prijavile su troškove izborne kampanje u iznosu od 11.338.397,91 KM. Pored toga nezavisni kandidati su u svojim finansijskim izvještajima prijavili troškove izborne kampanje u iznosu od 1.902,80 KM.

Prema obrascima CIK-a stranke posebno prijavljuju troškove štampanja plakata i plakatiranja, troškovi štampanja, umnožavanja i slanja predizb. materijala biračima, troškovi oglašavanja u štampanim i el. medijima, troškove internet oglašavanja, troškove oglašavanja predizbornih skupova i ostale troškove propagande.

Iznos koji su stranke prijavile za Opšte izbore 2022. je najveći od kad se izv-

IZBORI	PRIJAVLJENI TROŠKOVI IZBORNE KAMPANJE
Opći izbori 2006	8.236.564,58
Lokalni izbori 2008	8.156.606,92
Opći izbori 2010	10.423.425,31
Lokalni izbori 2012	6.994.309,42
Opći izbori 2014	8.632.256,37
Lokalni izbori 2016	7.004.404,78
Opći izbori 2018	9.577.347,57
Lokalni izbori 2020	5.522.686,13
Opći izbori 2022	11.338.397,91

TABELA 3 TROŠKOVI KAMPANJE 2006 2022 IZVOR CIK.BIH

ještaji u ovoj formi podnose Centralnoj izbornoj komisiji, ali su i dalje značajno manji u odnosu na podatke koje je TI BiH prikupio kroz monitoring svega tri oblika oglašavanja i predizbornih skupova.

Takođe, evidentno je da je prijavljeni iznos troškova za oko 900 hiljada KM manji od troškova koji su prijavljeni 2010. Godine, uprkos značajnom rastu cijena oglašavanja i organizacije stranačkih tribina, te uvođenja novih oblika oglašavanja.

5. MONITORING OGLAŠAVANJA I TROŠKOVA IZBORNE KAMPANJE

Tokom izborne kampanje za Opšte izbore 2022. godine političke stranke potrošile su, prema procjeni Transparency International u BiH (TI BiH), najmanje 11,59 miliona maraka na predizborne skupove, oglašavanje na bilbordima, medijima i na Facebook-u.

Iznos koji je TI BiH utvrdio kroz monitoring za oko 260.000 je veći od iznosa koji su kumulativno političke stranke prijavile u svojim izvještajima kao ukupne troškove kampanje, ali ovi iznosi nisu uporedivi s obzirom na to, da podaci TI BiH uključuju svega tri oblika oglašavanja i monitoring predizbornih skupova kao i to da je TI BiH pratio samo najveće političke partije.

Ako se pogledaju pojedinačni podaci evidentno je da su brojne političke partije prikrile značajne troškove kampanje (tačka 6. izvještaja).

5.1. MONITORING VANJSKOG OGLAŠAVANJA

Podatke o reklamiranju stranaka na bilbordima TI BiH je prikupio terenskim monitoringom u cijeloj Bosni i Hercegovini. Posmatrači TI BiH na terenu su evidentirali sve reklamne bilborde i podatke unosili u jedinstveni sistem. Širom BiH evidentirano je oko 3550 reklama na bilbordima, koje je TI BiH objavio na online mapi⁵ sa tačnim lokacijama na kojima su snimljeni i strankama koje su na ovaj način promovisane. Procjena vrijednosti ove vrste oglašavanja rađena je na osnovu tržišnih cijena i javno objavljenih cjenovnika vodećih oglašivača za svaki od gradova.

Na osnovu toga TI BiH je procijenio da je 51% ukupnih troškova kampanje ili 5,9 miliona potrošeno na vanjsko oglašavanje na bilbordima. U ovaj iznos nije uračunata vrijednost drugih oblika vanjskog oglašavanja (na autobuskim stanicama, uličnim rasvjetama i sl.) jer je ovaj iznos teško procijeniti obzirom da vodeći oglašivači ne objavljuju javno način obračuna cijene ove vrste oglašavanja.

Takođe, treba napomenuti da su troškovi vanjskog oglašavanja izračunati na osnovu javno dostupnih cijena komercijalnog oglašavanja na bilbordima,

STRANKA	PROCIJENJENA VRIJEDNOST
SDA	1.002.450,00 KM
SNSD	786.050,00 KM
SDP	439.450,00 KM
SBIH	388.500,00 KM
NIP	368.850,00 KM
DF	300.850,00 KM
SBB	260.800,00 KM
SDS	247.500,00 KM
HDZ BIH	243.550,00 KM
PDP	239.500,00 KM
DNS	213.800,00 KM
NES BIH	197.850,00 KM
NPS	186.650,00 KM
US	180.300,00 KM
NAŠA STRANKA	179.100,00 KM
SP	133.850,00 KM
HDZ 1990	127.600,00 KM
SPS	122.300,00 KM

TABELA 5 VRIJEDNOST POSTAVLJENIH BILBORDA U KAMPANJI NA OSNOVU MONITORINGA TI-BIH

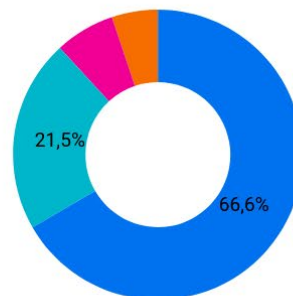
⁵ [Mapa praćenja – Transparentno.ba](https://www.transparentno.ba/)

STRANKA	BILBORDI	SKUPOVI	MEDIJI	MREŽE	UKUPNO
SNSD	786,050.00 KM	854,958.00 KM	323,340.28 KM	79,438.00 KM	2,043,786.28 KM
SDA	1,002,450.00 KM	375,485.80 KM	343,343.62 KM	21,408.00 KM	1,742,687.42 KM
PDP	239,500.00 KM	156,033.50 KM	465,118.86 KM	82,474.00 KM	943,126.36 KM
SDP	439,450.00 KM	125,002.90 KM	239,935.37 KM	36,259.00 KM	840,647.27 KM
US	180,300.00 KM	152,732.30 KM	277,929.34 KM	36,004.00 KM	646,965.64 KM
SDS	247,500.00 KM	183,972.00 KM	156,839.22 KM	11,718.00 KM	600,029.22 KM
NIP	368,850.00 KM	71,297.00 KM	103,944.00 KM	15,242.00 KM	559,333.00 KM
DNS	213,800.00 KM	21,996.00 KM	216,919.16 KM	33,155.00 KM	485,870.16 KM
HDZ BIH	243,550.00 KM	166,727.00 KM	11,340.00 KM	16,611.00 KM	438,228.00 KM
SBIH	388,500.00 KM	34,689.00 KM		11,090.00 KM	434,279.00 KM
SBB	260,800.00 KM	51,068.00 KM	66,309.34 KM	10,051.00 KM	388,228.34 KM
DF	300,850.00 KM	20,280.00 KM	56,181.52 KM	5,594.00 KM	382,905.52 KM
NAŠA STRANKA	179,100.00 KM	14,190.50 KM	137,890.39 KM	32,175.00 KM	363,355.89 KM
NES BIH	197,850.00 KM	65,545.00 KM	68,860.24 KM	15,347.00 KM	347,602.24 KM
SP	133,850.00 KM	116,014.00 KM	47,854.84 KM	8,784.00 KM	306,502.84 KM
OSTALI	792,950.00 KM	189,652.20 KM	11,610.00 KM	75,732.00 KM	1,069,944.20 KM
UKUPNO	5,975,350.00 KM	2,599,643.20 KM	2,527,416.18 KM	491,082.00 KM	11,593,491.38 KM

TABELA 4 TROŠKOVI PROMOCIJE I OGLAŠAVANJA 2022 MONITORING TIBIH

Broj evidentiranih reklamnih površina

3.550

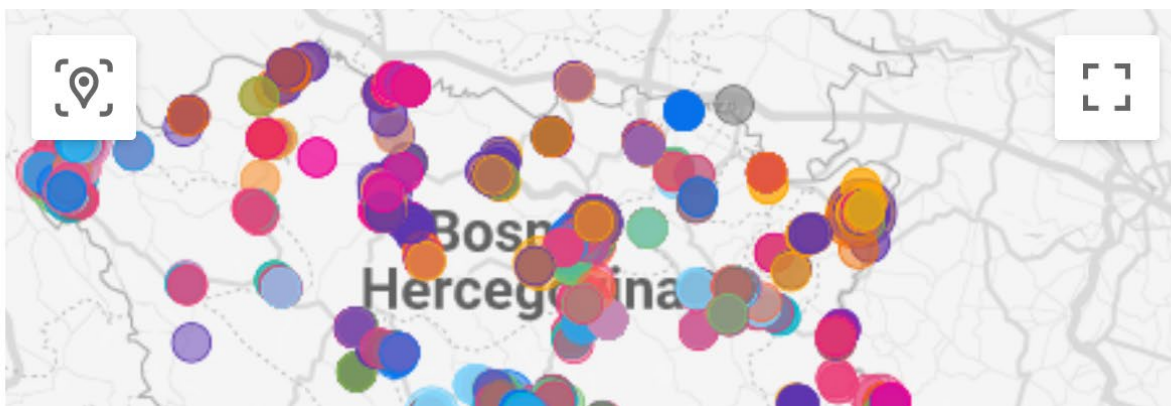

Vrste reklamnih površina

- Bilbord 500 x 250 cm
- Vanjski Led Displej
- Megabord 1000 x 500 cm
- Wallscape

Opština

Politički subjekt

NAROD I PRAVDA	202
SDS-SRPSKA DEMOKRATSKA STRANKA	178
DEMOKRATSKA FRONTA - DF	172
STRANKA ZA BOSNU I HERCEGOVINU-SBIH	171
HDZ BIH-HRVATSKA DEMOKRATSKA ZAJEDNICA ...	168
SAVEZ ZA BOLJU BUDUĆNOST BIH	160
DNS-DEMOKRATSKI NARODNI SAVEZ	143
PDP - PARTIJA DEMOKRATSKOG PROGRESA	141
NES BIH-NARODNI EVROPSKI SAVEZ BIH	125

Privatnost | LokalnoStudio

iako pojedini oglašivači ističu da se politički marketing plaća dodatnih 20%.

Najveće iznose na ovaj oblik oglašavanja potrošile su SDA, SNSD, SDP i NIP. S obzirom na to da političke stranke kroz obrasce CIK-a ne prijavljuju posebno troškove ove vrste oglašavanja nije moguće ni uraditi egzaktno poređenje i utvrditi tačnost podataka koje su stranke prijavile.

Međutim, evidentno je da ovu vrstu troškova većina stranaka prijavljuje pod stavkama dvije stavke „troškove štampanja plakata i plakatiranja“, „troškovi štampanja, umnožavanja i slanja predizbornih materijala biračima,“ a u pojedinim slučajevima stranke najveće iznose troškova kampanje prijavljuju pod stavkom „ostali troškovi propagande“.

Ipak, ako se sračunaju iznosi koji su kumulativno prijavljeni pod ove tri stavke (ne računajući troškove oglašavanja na internetu, u medijima i predizborne skupove) stranke su prijavile 5,38 miliona KM što je za oko 600.000 KM manje nego što je TI BiH utvrdio samo kod oglašavanja na bilbordima. Ovaj podatak jasno pokazuje da stranke ne prijavljuju realno iznose ove vrste oglašavanja jer bi pod ove tri stavke pored bilborda, trebale navesti i brojne druge troškove izborne kampanje (štampanje plakata, majica, postera...) koje nije moguće procijeniti.

5.2. MONITORING OGLAŠAVANJA U MEDIJIMA

Procjenu troškova oglašavanja stranaka u štampanim i elektronskim medijima TI BiH je sačinio u saradnji sa media monitoring agencijom, angažovanom za potrebe praćenja oglašavanja. Procjena je urađena na osnovu praćenja reklama 15 najvećih političkih partija i medijskih sadržaja na 20 najznačajnijih TV stanica i osam dnevnih i sedmičnih listova.

Monitoring oglašavanja u medijima zasnovan je na praćenju:

- Trajanja emitovanja plaćenih TV spotova, gostovanja i emitovanja u dogovorenim terminima 20 TV stanica (TV N1, RTRS, Hayat TV, TV K3, BN Televizija, TVSA, RTV TK, FTV, ATV, NOVA BH, Elta TV, RTV USK, RTV Zenica, OBN, BHT1, RTV HIT, O KANAL, FACE TV, TV Alfa, AJB)
- Štampanih medija – praćeno je 31 štampano izdanje za područje BiH a procjena troškova oglašavanja rađena je na osnovu površine zakupljenog prostora. Kao i ranijih godina na ovu vrstu oglašavanja daleko veće iznose trošile su stranke sa sjedištem u Republici Srpskoj.

Tako je najveću vrijednost imalo oglašavanje zabilježeno na javnom servi-

MEDIJI	Broj OBJAVA	POVRŠINA (CM2)	AVE (KM)
Derventski list	21	26290,89	6.890,00 KM
Глас Српске	18	11340,47	17.260,19 KM
Euro Blic	18	8161,83	12.415,00 KM
Nezavisne novine	14	1727,73	6.552,00 KM
Kozarski vjesnik	8	3165,68	5.160,00 KM
Oslobođenje	6	6880,42	8.004,00 KM
Dnevni avaz	5	4082,13	9.280,00 KM
Večernji list	5	4527,76	6.990,00 KM
Blic Žena	1	413,27	1.000,00 KM
Gracija	1	574,84	1.400,00 KM
UKUPNO	97	67165,02	74.951,19 KM

TABELA 7 TROŠKOVI OGLAŠAVANJA ŠTAMPA

su Radio televiziji Republike Srpske RTRS kao i na BN Televiziji. Sličan trend primjećen je i kod štampanih medija gdje su znatno više reklama prikazali mediji iz RS.

Monitoringom je praćeno oglašavanje 15 najvećih političkih partija koje su prema procjeni media monitoring agencije potrošile 2,57 miliona KM na oglašavanje u medijima, a najveće iznose potrošili su PDP, SDA, SNSD i Ujedinjena Srpska.

U izvještajima dostavljenim CIK-u političke partije prijavile su kumulativno

STRANKE	OBJAVA	AVE (KM)	VRIJEDNOST PRODUKCIJE	UKUPNO
SDA	1197	300.343,62 KM	43.000,00 KM	343.343,62 KM
SDP	699	225.185,37 KM	14.750,00 KM	239.935,37 KM
SNSD	519	274.340,28 KM	49.000,00 KM	323.340,28 KM
PDP	412	436.768,86 KM	28.350,00 KM	465.118,86 KM
DNS	341	188.619,16 KM	28.300,00 KM	216.919,16 KM
NS	268	129.540,39 KM	8.350,00 KM	137.890,39 KM
SBB	241	64.809,34 KM	1.500,00 KM	66.309,34 KM
US	223	258.629,34 KM	19.300,00 KM	277.929,34 KM
SDS	182	142.339,22 KM	14.500,00 KM	156.839,22 KM
SP	179	39.354,84 KM	8.500,00 KM	47.854,84 KM
NES	165	59.610,24 KM	9.250,00 KM	68.860,24 KM
NIP	11	88.944,00 KM	15.000,00 KM	103.944,00 KM
DEMOS	7	7.610,00 KM	4.000,00 KM	11.610,00 KM
HDZ	5	6.990,00 KM	4.350,00 KM	11.340,00 KM
DF	2	54.006,62 KM	2.175,00 KM	56.181,62 KM
UKUPNO	4451	2.277.091,27 KM	250.325,00 KM	2.527.416,27 KM

TABELA 8 UKUPNA VRIJEDNOST KAMPANJE

MEDIJI	OBJAVA	TRAJANJE	AVE (KM)
TV N1	641	4:40:30	80.784,00 KM
RTRS	608	7:34:51	537.552,37 KM
Hayat TV	589	4:47:40	113.632,81 KM
TV K3	473	7:02:42	166.224,65 KM
BN Televizija	318	4:23:10	464.185,18 KM
TVSA	224	2:40:26	63.132,75 KM
RTV TK	220	1:24:30	26.129,97 KM
FTV	220	1:19:05	118.269,13 KM
ATV	185	2:53:32	86.946,54 KM
NOVA BH	165	0:54:20	50.065,58 KM
Elta TV	139	5:13:43	22.938,78 KM
RTV USK	134	1:11:26	18.056,81 KM
RTV Zenica	132	1:17:55	5.551,78 KM
OBN	113	0:30:45	16.120,90 KM
BHT1	84	0:27:35	38.170,75 KM
RTV HIT	61	0:45:55	19.417,29 KM
O KANAL	24	0:06:20	4.300,79 KM
FACE TV	22	7:40:15	370.500,00 KM
TV Alfa	2	0:00:40	160,00 KM
UKUPNO	4354	54:55:20	2.202.140,08 KM

TABELA 6 TROŠKOVI OGLAŠAVANJA NA TV

POLITIČKE STRANKE	BROJ OBJAVA	TRAJANJE (HH:MM:SS)
BHRT	26	1:00:34
DEMOS	1	0:02:56
SDA	9	0:28:23
SNSD	16	0:29:15
FTV	80	3:39:55
DF	3	0:06:08
HDZ	3	0:17:59
Lista za pravdu i red	1	0:06:06
NDP	2	0:05:35
NIP	2	0:04:53
NS	3	0:11:36
PDP	1	0:02:24
SBB	1	0:01:09
SDA	29	1:05:56
SDP	1	0:04:39
SNSD	30	1:24:16
US	1	0:02:23
RTRS	298	21:36:23
DEMOS	2	0:04:04
NDP	3	0:07:16
PDP	1	0:04:45
SDA	2	0:03:26
SNSD	288	21:08:51
US	2	0:08:01
UKUPNO	404	26:16:52

TABELA 14 PRILOZI TV STRANKE

3,86 miliona KM troškova oglašavanja u medijima, ali s obzirom na to da TI BiH nije imao resurse da isprati medijsko oglašavanje svih političkih partija, kao ni da prati sve televizije i štampane medije, ova dva iznosa kumulativno nije moguće porediti.

Međutim ako se pogleda pojedinačno mogu se primijetiti značajna odstupanja. PDP je prijavio ukupno 338,155 KM troškova oglašavanja u medijima dok je media monitoring agencija koju je angažovao TI BiH procijenila da je ova stranka potrošila 436.768 KM. Takođe, Ujedinjena Srpska prijavila je oko 40.000 KM manje troškove oglašavanja u medijima u odnosu na iznos koji je utvrđen monitoringom.

5.3. MONITORING INTERNET OGLAŠAVANJA

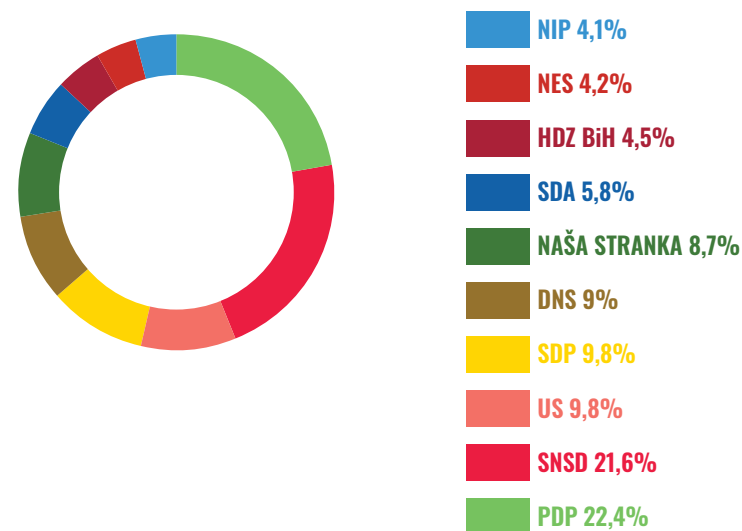
Pravilnikom o izmjenama i dopunama Pravilnika o godišnjim finansijskim izvještajima političkih stranaka i Pravilnikom o izmjenama i dopunama Pravilnika o predizbornim i postizbornim finansijskim izvještajima nezavisnih kandidata koji su objavljeni u Službenom glasniku BiH broj: 5/22 od 04. 02. 2022. godine izmijenjen je sadržaj obrazaca troškova 4.2 (troškovi propagande) na način da su odvojeni troškovi oglašavanja u štampanim i elektronskim medijima od troškova oglašavanja putem interneta.

Takođe su u pravilnicima data i pojašnjenja navedenih vrsta troškova. Tako su kada je riječ o troškovima internet oglašavanja, političke stranke i nezavisni kandidati u ovu rubriku trebaju unijeti troškove oglašavanja putem internet portala, društvenih mreža (Facebook, YouTube, Instagram, Twitter i dr.), Vibera i sl.

Kumulativno, političke stranke su prikazale u postizbornim izvještajima 933.572 KM troškova oglašavanja na internetu. Koliko su ovi podaci istiniti nije moguće provjeriti s obzirom na to da su značajni iznosi potrošeni na Google oglase, koji uključuju i reklamiranje na platformi YouTube, ali zbog nedostupnosti podataka taj iznos nije bilo moguće procijeniti.

Kompanija Meta otvorila je podatke iz Ads Library, tako da je po prvi put moguće bilo uraditi i procjenu oglašavanja političkih partija na društvenim mrežama.

Podaci kojima je Meta omogućila pristup uključivali su samo informacije o subjektima koji su platili oglase, a s obzirom na to da je oglašavanje plaćano kako sa stranačkih tako i sa profila kandidata, TI BiH je ove podatke obračunao kumulativno strankama koje su ih morale prikazati kroz izvještaje. To je

GRAFIKA 4 TROŠKOVI KAMPANJE NA FACEBOOK PLATFORMI

urađeno na način da su iznosi koji su plaćeni sa posebnog naloga kandidata dodati iznosu koje je njegova stranka potrošila. Prema tim podacima koje je objedinio TI BiH stranke su samo na oglase kompanije Meta na platformama Facebook i Instagram potrošile 491.082 KM.

Ovaj iznos je očekivano manji od iznosa koje su stranke prijavile (933.572 KM), imajući u vidu da ne uključuju podatke kompanije Google, a takođe treba istaći da je primijećeno vođenje kampanje od strane trećih lica, odnosno da su pojedini nalozi i stranice na Facebook-u i Instagram-u plaćali promociju brojnim kandidatima, ali nije bilo moguće uraditi relevantnu procjenu iznosa potrošenog na kampanju od strane trećih lica.

Najveće iznose na ovu vrstu oglašavanja potrošile su PDP i SNSD. Ipak u slučaju PDP-a, primjetno je da je stranka prijavila svega 48.000 KM troškova internet oglašavanja iako podaci iz **Meta Ads Library** pokazuju da je sa stranačkih i naloga kandidata ove stranke potrošeno preko 82.000 KM.

Takođe, Ujedinjena Srpska nije prikazala ni jednu marku troškova internet oglašavanja, a po javno dostupnim podacima potrošila je preko 36.000 KM

STRANKA	BROJ DOGAĐAJA	IZNOS
SNSD	89	854,958.00 KM
SDA	125	375,485.80 KM
SDS	45	183,972.00 KM
HDZ BIH	31	166,727.00 KM
PDP	37	156,033.50 KM
UJEDINJENA SRPSKA	38	152,732.30 KM
SDP	48	125,002.90 KM
SOCIJALISTIČKA PARTIJA	17	116,014.00 KM
NIP	22	71,297.00 KM
NES BIH	28	65,545.00 KM
DEMOS	18	56,730.20 KM
SBB	10	51,068.00 KM
NPS	2	42,420.00 KM
SBIH	14	34,689.00 KM

TABELA 9 BROJ I TROŠKOVI DOGAĐAJA

na oglase kompanije Meta. Socijalistička partija takođe nije prikazala ni jednu marku troškova internet oglašavanja, a potrošila je preko 8.700 KM na oglase kompanije Meta.

5.4. MONITORING PREDIZBORNIH SKUPOVA POLITIČKIH STRANAKA

U okviru praćenja kampanje za Opšte izbore 2022., TI BiH je pratio obrasce ponašanja političkih partija širom Bosne i Hercegovine sa 80 terenskih posmatrača koji su pored ostaloga pratili i predizborne skupove kako bi se mogli procijeniti troškovi ovog segmenta izborne kampanje.

Nažalost, sa tim brojem posmatrača nije bilo moguće ispratiti i evidentirati troškove sa svih predizbornih tribina, imajući u vidu da su stranke i kandidati održavali svakodnevno stotine manjih skupova u svojim izborim jedinicama. Zbog toga je TI BiH fokus stavio na praćenje većih i značajnijih predizbornih skupova, a tokom mjesec dana izborne kampanje na terenu je ispraćeno **587 predizbornih tribina**.

Troškovi njihovog održavanja računati su na osnovu tržišne vrijednosti zakupa prostora, restoranskih usluga, usluga iznajmljivanja šatora, led panela, ozvučenja, hrane, piće, i drugih sadržaja, a podaci su prikupljeni kroz unose posmatrača i terensko praćenje. Takođe brojne stranke angažovale su poznate estradne izvođače, a cijene njihovih honorara računane su na osnovu cijena koje su javne institucije kroz javne nabavke plaćale tim istim izvođačima za njihove nastupe.

Prema procjeni TI BiH stranke su na **587 ispraćenih predizbornih skupova potrošile najmanje 2,59 miliona KM** ali je ovaj iznos sigurno veći, imajući u vidu da TI BiH nije mogao ispratiti sve predizborne skupove, kao ni evidentirati apsolutno sve troškove.

Sa druge strane, političke partije su kroz postizborne izvještaje prijavile svega 1,1 miliona KM ukupnih troškova predizbornih skupova, što je znatno manje od realnih troškova njihovog održavanja.

Najveća razlika primijećena je u slučaju SNSD-a, koji je prema procjeni TI BiH na predizborne skupove potrošio preko 850.000, a prijavio je svega 150.000 KM troškova održavanja predizbornih skupova.

Ova stranka je u izvještaju prijavila da je dobila nenovčanu donaciju, odnosno poklon u iznosu od 9,5 hiljada KM od Svetlane Ražnatović a 9 hiljada KM

„poklonio“ je SNSD-u Aleksandar Vuksanović, poznat kao Aca Lukas.

SLIKA 3 Nastupi Cece Ražnatović na skupu SNSD-a

SLIKA 3 NASTUPI CECE RAŽNATOVIĆ U KAMPANJI SNSD-A

Njih dvoje nastupali su na završnom skupu SNSD-a, a prijavljeni iznos je ne-realan, budući da je Olimpijski centar Jahorina samo gostovanje Svetlane Ražnatović 2018. godine platio 78.000 KM.

Takođe, SNSD je održao desetine velikih predizbornih skupova gdje je građanima bila obezbjeđena hrana, piće, muzika itd. a tržišna vrijednost tih skupova višestruko premašuje iznos od 150.000 koji je ova stranka prijavila.

Ovdje posebno treba istaći da Ujedinjena Srpska nije prikazala ni jednu marku troškova predizbornih skupova iako je prema procjeni TI BiH na ovu vrstu kampanje potrošila oko 150.000 KM. Ova partija je sve troškove kampanje iskazala pod dvije stavke (troškovi oglašavanja u medijima i ostali troškovi).

SDA je u svom izvještaju iskazala oko 245.000 KM troškova predizbornih skupova što je takođe za oko 130.000 KM manje od procjene koju je napravio TI BiH na ispraćenih 125 skupova ove stranke. Treba dodatno napomenuti

da je TI BiH uglavnom pratio veće skupove ove stranke koja je održala još desetine manjih skupova po lokalnim zajednicama gdje je veliki broj opštinskih odbora provodio svoje predizborne aktivnosti.

TI BiH nije bio u mogućnosti terenski ispratiti sve ove skupove tako da je procjena TI BiH bazirana samo na skupovima koji su posmatrani na terenu.

Značajna odstupanja primjetna su i kod PDP-a koji je prikazao 71,758 KM troškova predizbornih skupova a TI BiH procjenjuje da je ova stranka potrošila oko 156.000 KM na ovu vrstu kampanje.

6. UPOREDNA ANALIZA PRIKAZANIH I EVIDENTIRANIH TROŠKOVA IZBORNE KAMPANJE

Političke stranke u Bosni i Hercegovini prijavile su u postizbornim finansijskim izvještajima 11,3 miliona KM troškova izborne kampanje. Sa druge strane TI BiH je kroz monitoring svega tri segmenta oglašavanja i procjenu koštanja predizbornih skupova izračunao da su stranke potrošile najmanje 11,59 miliona KM.

Razlika između onog što je TI BiH utvrdio kroz monitoring je još veća ako se uzme u obzir činjenica da podaci nisu potpuno uporedivi jer kod internet oglašavanja TI BiH nije imao podatke za Google oglase a kod medijskog oglašavanja nije imao kapacitet da prati oglašavanje svih stranaka u svim medijima. Ako se uporede samo procijenjeni troškovi predizbornih skupova i troškovi oglašavanja na bilbordima, stranke su prijavile najmanje dva miliona KM niže troškove u odnosu na procjenu TI BiH. Razlika je vjerovatno i veća s obzirom na to da TI BiH nije mogao izračunati sve troškove vanjskog oglašavanja kao ni sve skupove političkih partija.

Ako se pogledaju pojedinačno izvještaji stranaka, može se vidjeti da je 12 političkih stranaka prikazalo najmanje 1,7 miliona KM niže ukupne troškove kampanje u odnosu na procjenu TI BiH koja se zasniva na svega četiri segmenta.

ISNSD je prijavio 1,54 miliona KM ukupnih troškova kampanje, iako je TI BiH procijenio da je ova stranka samo na bilborde, oglase u medijima, na Facebook-u i predizborne skupove potrošila najmanje 2 miliona KM. SDA je prikazala 1,5 miliona troškova kampanje što je za oko 220.000 manje od onoga što je utvrđeno monitoringom TI BiH, a značajno manje iznose od utvrđenih prijavili su PDP i SDS, posebno kod oglašavanja u medijima i organizacije predizbornih skupova.

Ujedinjena Srpska, DEMOS i Socijalistička partija nisu prikazale ni jednu marku troškova predizbornih skupova, iako su posmatrači TI BiH ispratili preko 70 skupova ovih stranaka. US i SP takođe nisu prijavili ni jednu marku troškova internet oglašavanja, iako su po javno dostupnim podacima potrošile značajne iznose na Facebook oglase. Značajno manje troškove od uočenih prijavili su još DNS i HDZ 1990.

Od ostalih partija najveće troškove kampanje u svojim izvještajima iskazali su SDP, NIP, SBB, Naša stranka i HDZ BiH, a prijavljeni iznosi su veći od procjene TI BiH, jer je monitoring TI BiH obuhvatio samo četiri segmenta troškova kampanje. Ipak, kada se pogledaju pojedine stavke vidljivo je da je SDP prijavio manje troškove oglašavanja u medijima nego što je procijenila media monitoring agencija koju je angažovao TI BiH.

Takođe, Narodna partija Srpske NPS Darko Banjac koja je nakon izbora postala parlamentarna stranka, nije ni podnijela postizborni finansijski izvještaj a u godišnjem je navela 108.000 KM troškova izborne kampanje. TI BiH je procijenio da je ova stranka potrošila najmanje 231.000 KM. Bitno je istaći da ni pokret Uspješna Srpska koji je sa NPS-om nastupio u koaliciji, u podnesenom izvještaju nije prijavio ni jednu marku troškova kampanje, iako su posmatrači TI BiH zabilježili bilborde ovog pokreta vrijedne oko 24.000 KM.

Ovi podaci pokazuju da značajnu razliku prijavljenih i stvarnih troškova kampanje a iz finansijskih izvještaja evidentno je da stranke nemaju legalne izvore finansiranja kojima mogu opravdati ovako visoke troškove kampanje.

Bez obzira što podaci nisu kompletni zbog nemogućnosti da se procijeni koštanje pojedinih segmenata oglašavanja, evidentno je da političke stranke veliki dio kampanje finansiraju iz „sive zone“ što zahtjeva sistemska rješenja kako bi se poboljšala kontrola finansiranja partija.

STRANKA	PROCJENA TI BIH	PRIJAVLJENI TROŠKOVI	RAZLIKA
SNSD	2.043.786,28	1.544.851,29	-498.934,99
SDA	1.742.687,42	1.517.734,80	-224.952,62
PDP	943.126,36	726.961,67	-216.164,69
SDP	840.647,27	885.588,63	44.941,36
US	646.965,64	480.552,28	-166.413,36
SDS	600.029,22	363.014,11	-237.015,11
NIP	559.333,00	825.999,00	266.666,00
DNS	485.870,16	387.991,24	-97.878,92
HDZ BIH	438.228,00	507.689,68	69.461,68
SBB	388.228,34	550.065,62	161.837,28
SBIH	434.279,00	427.807,42	-6.471,58
DF	382.905,52	406.209,45	23.303,93
NŠ	363.355,89	538.997,14	175.641,25
NES BIH	347.602,24	308.635,54	-38.966,70
SP	306.502,84	356.080,56	49.577,72
NPS	231.191,00	108.156,75	-123.034,25
DEMOS	165.634,20	141.308,96	-24.325,24
SPS	160.063,00	232.140,93	72.077,93
HDZ 1990	131.360,00	47.999,66	-83.360,34
ZA NOVE GENERACIJE	101.947,00	287.365,73	185.418,73
POMAK	44.196,00	40.852,73	-3.343,27
BI - KASUMOVIĆ FUAD	43.470,00		-43.470,00

TABELA 10 PRIKAZANI I EVIDENTIRANI TROŠKOVI KAMPANJE

7. KORIŠĆENJE JAVNIH FUNKCIJA U SVRHU IZBORNE KAMPANJE (FUNKCIONERSKA KAMPANJA)

Funkcionerska kampanja je izraz koji se često koristi za aktivnosti javnih funkcionera u predizbornom periodu, koje se prikazuju kao redovne, a u suštini su dio izborne promocije. Poseban problem je što mediji o ovim aktivnostima funkcionera izvještavaju u puno gledanijim informativnim emisijama, a ne u izbornim hronikama kako nalaže Izborni zakon BiH.

Na taj način partije i kandidati koji trenutno vrše vlast dobijaju dodatnu promociju, jer je gledanost informativnih emisija daleko veća od stranačkih hronika koje služe predstavljanju kandidata. Pojam upotrebe javne funkcije u predizborne svrhe zakonski u BiH i dalje nije precizno regulisan. Nosioci javnih funkcija koji su se kandidovali na izborima koristili su svoju poziciju za ličnu ili stranačku promociju.

Upravo je zbog „stapanja“ kandidatske uloge sa javnim funkcijama koje kandidati obavljaju, došlo do neravnopravnosti između političkih subjekata iz vladajućih i opozicionih stranaka.

Funkcioneri su u samoj kampanji intenzivirali posjete javnim objektima, socijalnim ustanovama, školama, bolnicama a učestala pojava i ove godine bila su svečana otvaranja javnih objekata, javna distribucija zakonom stečenih prava budžetskih korisnika u svrhu promovisanja pojedinih kandidata. Ovo je imalo za posljedicu povećano promotivno izvještavanje o funkcionerima u gledanijim informativnim emisijama, a ne u izbornim hronikama, na šta je TI BiH takođe upozorio.

Kako bi se pokazale jasne razmjere ove pojave u predizbornom periodu, posmatrači koje je angažovao BiH tri mjeseca pred održavanje izbora posmatrali su javne događaje u organizaciji institucija vlasti. Cilj ovakvog monitoringa bio je pokazati u kojoj mjeri se institucije, javne funkcije i javni resursi koriste za promociju stranaka i kandidata kroz bolji pristup medijima.

U posmatrana tri mjeseca posmatrači TI BiH su prisustvovali i pratili 543 događaja koja su organizovale javne institucije i javna preduzeća, a na 415 događaja ili 76,43% prisutni su bili kandidati na opštim izborima.

Broj javnih događaja koji se odnosi na otvaranje infrastrukturnih objekata	94	17,31%
Događaji na kojima su uočena stranačka obilježja	88	16,24%
Javni događaji na kojima su se pristunim obraćali kandidati na lokalnim izborima	283	52,31%
Javni događaji na kojima su iznošene političke poruke	137	25,37%
Javni događaji na kojima su iznošene poruke protiv političkih protivnika	37	6,86%
Javni događaji čija priroda nije u nadležnosti/resoru funkcionera koji je prisustvovao	192	35,69%
Javni događaji na kojima su iznošene prijetnje biračima	5	0,93%
Događaji na kojima su iznešena predizborna obećanja	130	24,25%
Događaji otvaranja objekta koji je već ranije otvaran/promovisan	24	4,49%

TABELA 11 MONITORING DOGAĐAJA TIBIH

Takođe, posebno je važno naglasiti da je 11 javnih funkcionera koji su obavljali najznačajnije javne funkcije, a istovremeno bili kandidati na izborima, tokom 30 dana izborne kampanje imalo 198 aktivnosti. Najveći broj tih aktivnosti odnosio se na sastanke, posjete, prisustvu raznim manifestacijama kao i obilježavanje početka radova ili puštanje u rad završenih infrastrukturnih radova.

	HUMANITARNE AKTIVNOSTI	OBILAZAK	OBILJEŽAVANJE POČETKA RADO- VA	POSJETA	PRISUSTVO KULTURNOM- JETNIČKIM ILI SPORTSKIM MANIFESTACI- JAMA	PUŠTANJE U RAD ZAVRŠENIH INFRASTRUK- TURNIH OB- JEKATA	SASTANAK	VJERSKI DOGAĐAJI ILI SASTANCI SA VJERSKIM SLUŽBENICIMA	UKUPNO
Milorad Dodik	2	2	5	11	4	3	15	6	48
Šefik Džaferović		1		6	7		23		37
Radovan Višković		4	2	3	7	3	9		28
Željka Cvijanović		2	4	8	2	3	3	2	24
Fadil Novalić	3	1		5	2		5		16
Marinko Čavara				5	7		1	1	14
Dragan Čović				6	2	2			10
Željko Komšić		1		3	3		2		9
Borjana Krišto				4	1	1			6
Zoran Tegeltija							3		3
Bakir Izetbegović					1		1		2
UKUPNO	2	11	11	52	36	12	62	9	198

TABLEA 12 AKTIVNOSTI FUNKCIONERA

7.1. POSTUPANJE CIK-A I SANKCIJE ZA FUNKCIONERSKU KAMPANJU

Izmjenama Izbornog zakona BiH koje je 27.7.2022. godine nametnuo visoki predstavnik⁶ uvedene su kazne za zloupotrebu javnih resursa u izornoj kampanji. Jedan od odredbi sankcioniše i ono što se smatra funkcionerskom kampanjom.

Konkretno, zloupotrebom javnih resursa smatra se „prikupljanje potpisa ili izborna kampanja koju provode lica koja obavljaju izabrane funkcije ili su državni službenici, tokom službenih aktivnosti ili događaja koje organizuje javna ustanova ili organ“.

Po ovoj odredbi Centralna izborna komisija najčešće je kažnjavala kandidate koji su zloupotrijebili javne događaje ili javnu funkciju za stranačku promociju, a TI BiH je po ovim odredbama CIK-u prijavio 19 slučajeva zloupotrebe javnih resursa. Ono što je predstavljalo problem jeste dokazivanje, tako da je TI BiH uz prijave CIK-u dostavljao i video zapise ili fotografije koje pokazuju nošenje stranačkih obilježja na javnom događaju i sl.

U tri slučaja CIK BiH je izrekla sankcije. Gradonačelnik Zenice, Fuad Kasumović, kažnjen je jer je zloupotrijebio javni događaj otvaranja autobuske linije

SLIKA 4 Promocija kandidata na otvaranju javnih radova

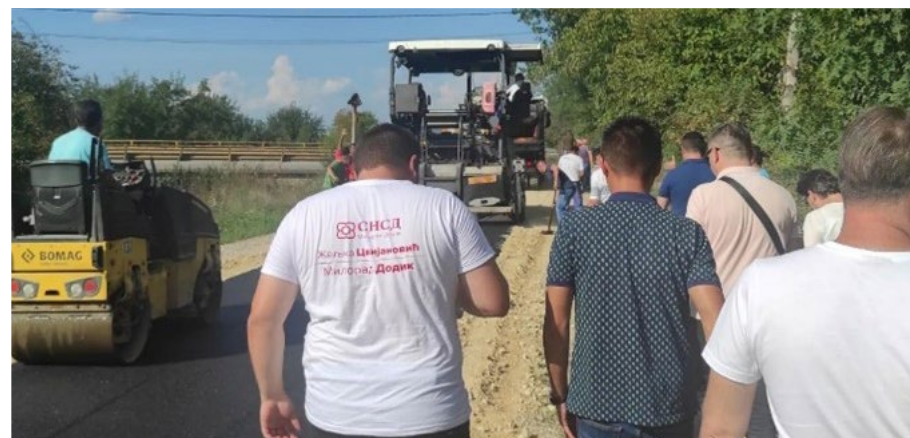
za vođenje kampanje. On je na ovom javnom događaju održao predizborni govor, pozivao birače da mijenjaju vlast na kantonalnom nivou i promovisao kandidate svoje stranke. Ključni dokaz u ovom slučaju bili se poruke koje su se mogle čuti na video snimku koji je TI BiH dostavio uz prijavu.

Druga sankcija izrečena je kandidatu SNSD-a, Draženu Vrhovcu koji je koristio funkciju direktora IRB RS za vođenje kampanje na društvenim mrežama. U oba slučaja izrečene su sankcije od po 3.000 KM za stranke i 5.000 za kandidate.

U trećem slučaju CIK je kaznila gradonačelnika Laktaša Miroslava Bojića zbog zloupotrebe javnih resursa tokom izborne kampanje jer je napravio stranački skup na otvaranju javnih infrastrukturnih radova koji su finansirani iz gradskog budžeta. TI BiH je uz prijavu CIK-u dostavio i fotografije sa spornog događaja kao i plakat kojim su građani pozivani na predizborni skup a na samom plakatu se nalazio grb Grada Laktaši, mjesne zajednice i SNSD-a.

CIK ipak u svojoj odluci zaključuje da je upravo to sporno i da je Bojić zloupotrijebio javne resurse za vlastitu upotrebu i promociju stranke jer je dozvolio da se događaj otvaranja infrastrukturnih radova koji je trebao biti predstavljen kao aktivnost grada čiji je gradonačelnik, predstavio kao aktivnost stranke kojoj pripada.

U ostalim slučajevima CIK BiH je odbio prijave i utvrdio da nije došlo do zloupotrebe javnih sredstava. Bitno je istaći slučaj u Kozarskoj Dubici, gdje je načelnik opštine obilazio javne radove u pratnji aktivista SNSD-a od kojih su

SLIKA 5 Javni radovi u Kozarskoj Dubici

⁶ Odluka kojom se donosi Zakon o izmjenama i dopunama Izbornog zakona Bosne i Hercegovine

Slika 6 Promocija kandidata u HDZBiH u bolnici

neki na više događaja nosili majice na kojima su promovisana imena kandidata SNSD-a za člana Predsjedništva BiH i Predsjednika Republike Srpske.

Iako je izmjenama Izbornog zakona zabranjeno vođenje izborne kampanje na događaju koji organizuju javne institucije, CIK BiH u svojoj odluci navodi da nije došlo do povrede Izbornog zakona jer pomenuti događaj nije iskorišćen za slanje predizbornih poruka.

U gotovo istom slučaju CIK BiH je odbio prijavu protiv funkcionera HDZ-a BiH koji su prije predizbornog mitinga u Novom Travniku posjetili lokalnu bolnicu, a kandidati ove stranke, kako se može vidjeti na fotografijama, nosili su promotivne bedževe na kojima su se nalazile izborne parole.

Pored toga, TI BiH je dostavio i snimak sa događaja sa izjavama u kojima se šalju izborne poruke. CIK BiH odluku zasniva na tvrdnji da izjave nisu date u bolnici nego ispred prostorija HDZ-a, a u odluci se ni jednom riječju ne pominju stranačka obilježja koja su kandidati HDZ-a nosili tokom posjete bolnici.

Kao i u prethodnom slučaju SNSD-a u Kozarskoj Dubici, CIK BiH je u odluci ignorisao suštinu prijave i potpuno izostavio dati sud o tome da li se nošenje stranačkih obilježja i materijala koji promovišu kandidate na javnim događajima može smatrati vođenjem izborne kampanje.

Borjana Krišto prijavljena je i zbog javnog događaja proslave godišnjice operacije Maestral u Jajcu, gdje je od strane voditelja najavljena kao kandidat za hrvatskog člana predsjedništva. Međutim i ta je prijava odbačena od strane CIK-a jer organizator ovog događaja nije javna institucija nego udruženje „13. Rujan“.

TI BiH je uputio i još jednu prijavu protiv gradonačelnika Zenice Fuada Kasumovića koji je otvorio fudbalski teren u MZ Lokvine i fudbalski turnir na novoizgrađenom terenu. Zatim je na tom istom organizovano predstavljanje kandidata i promocija njegove stranke koja je uveličana koncertom finalisti „Zvijezda granda“.

CIK prijavu i dokaze koje je dostavio TI BiH nije ni razmatrao s obzirom da je isti slučaj ranije prijavilo jedno fizičko lice koje nije dopunilo prijavu i dostavilo dokaze pa je slučaj zatvoren i nije se o istoj stvari moglo ponovo odlučivati.

S obzirom na to da većina uočenih zloupotreba javnih sredstava nije obuhvaćena nametnutim izmjenama zakona TI BiH nije podnosio prijave iako su zloupotrebe u tim slučajevima bile eklatantnije. Takođe važno je istaći da se sve zabrane zloupotrebe javnih resursa u Izbornom zakonu BiH odnose **samo na period zvaničnog trajanja izborne kampanje od 30 dana.**

Brojni slučajevi zloupotrebe javnih događaja za promociju stranaka i kandidata zabilježeni su prije početka kampanje ali i prije nametanja odluke visokog predstavnika kojom se djelimično sankcionišu ove pojave. Kao

SLIKA 7 Otvaranje turnira i predstavljanje kandidata

Slika 8 Dan opštine Čelinac i promocija kandidata

primjer svakako treba izdvojiti koncert organizovan povodom obilježavanja Dana opštine Čelinac, gdje je javnim sredstvima plaćen nastup pet estradnih umjetnika, a prije njihovog nastupa, na bini su se pojavila četiri kandidata SNSD-a koji su pjevali, držali govore i okupljene građane pozvali na glasanje.

Ono što takođe treba napomenuti jeste da načelnik Čelinca Vlado Gligorić u svom odgovoru TI BiH-u tvrdi da opštinska administracija nije organizovala koncert povodom Dana i krsne slave Opštine Čelinac, na kojem su nastupili Saša Matić, Ana Bekuta, Milica Pavlović, Ivana Selakov i Jovan Perišić iako je

⁷ [Opština Čelinac tvrdi da nije organizovala koncert povodom Dana opštine Čelinac](#)

Slika 9 Dan povratka u Bratuncu i promocija kandidata

sve od najave do promocije događaja upućivalo na to da je opštinska administracija organizator.

Takođe kao sličan primjer zloupotrebe javnog događaja za promociju kandidata treba izdvojiti i manifestaciju Dana povratka koju je podržala Vlada FBiH, kada su se na led bilbordu iza govornice na kojoj su govorili Bakir Izetbegović i Edin Ramić "isticala njihova imena uz grafičko rješenje slično onom pod kojim je SDA već krenula u izbornu kampanju".

8. NASTUPI FUNKCIONERA NA JAVNIM SERVISIMA

Tokom posmatranog perioda zabilježene su ukupno 365 objave koje su svojim sadržajem ukazivale na stavove funkcionera, te im davale prostor za promociju njihovih političkih stavova.

Treba istaći da se radi o pojavljivanju funkcionera u informativnim i drugim emisijama koji nisu bili predstavljeni kao kandidati na izborima, ali su prostor koristili za promociju svojih i stranačkih stavova.

Najveći broj ovakvih nastupa zabilježen je na RTRS-u, čak 78% od ukupno zabilježenog sadržaja.

Kada su u pitanju termini emitovanja, najveća pojava bilježila se tokom centralnih informativnih emisija u terminu od 19 do 20 časova.

Kada su u pitanju stranke, najviše prostora u informativnim emisijama svih javnih emitera imali su funkcioneri SNSD-a. Ovo nije samo posljedica uređivačke politike javnih servisa, nego i intenziviranja aktivnosti javnih funkcionera koje su mediji pratili kroz informativne emisije.

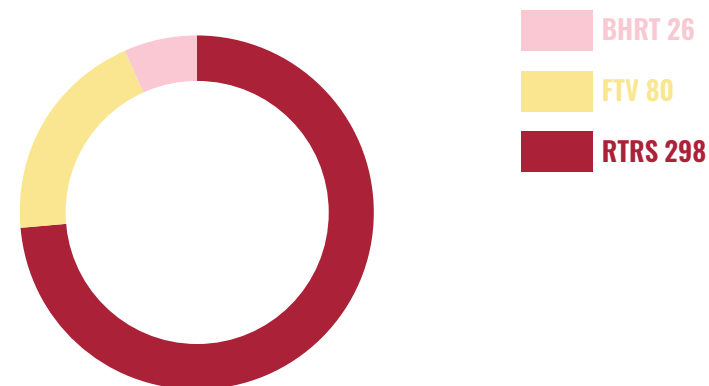
Po podacima TI BiH Milorad Dodik iz SNSD-a imao je 48 javnih aktivnosti tokom 30 dana izborne kampanje, tako da su on i njegova stranka kumulativno imali i najviše prostora u informativnim emisijama sva tri javna servisa. Ipak primjetno je da je najveći broj objava (288 od 334) u kojima su promovisani stavovi funkcionera SNSD-a zabilježen na RTRS-u.

TV STANICA	BROJ OBJAVA	TRAJANJE (HH:MM:SS)
BHRT	26	1:00:34
FTV	80	3:39:55
RTRS	298	21:36:23
UKUPNO	404	26:16:52

TABELA 13 PRILOZI TV SERVISI

Prema izvještaju Ureda za demokratske institucije i ljudska prava ODHR, javni emiteri su tokom kampanje ispoštovali zakonsku obavezu da svakom kandidatu ustupe besplatno emitovanje. Međutim, takvo emitovanje bilo je osigurano izvan udatnog termina, što je značajno ograničilo potencijalnu gledanost. Dok su javni i neki privatni emiteri nudili političkim subjektima platformu za predstavljanje svojih stavova kroz debate, mnogi kandidati su odlučili da ne učestvuju na debatama, dodatno ograničavajući mogućnost birača da donesu odluke na bazi potpunih informacija.

⁸ [ODHR Izborna posmatračka misija, Završni izvještaj](#)

GRAFIKA 5 PRILOZI TV SERVISI

8.1. RADIOTELEVIZIJA BOSNE I HERCEGOVINE (BHRT)

U informativnim emisijama BHRT-a zabilježeno je 26 objava u kojima su aktuelni funkcioneri promovisali svoje stavove i politike.

Najviše takvih objava odnosilo se na funkcionere i kandidate SNSD-a i SDA.

FUNKCIONERI	BROJ POJAVLJIVANJA
Milorad Dodik	7
Šefik Džaferović	5
Fadil Novalić	5
Vojin Mitrović	3
Slobodan Stanarević	2

TABELA 15 POJAVLJIVANJE FUNKCIONERA NA BHRT

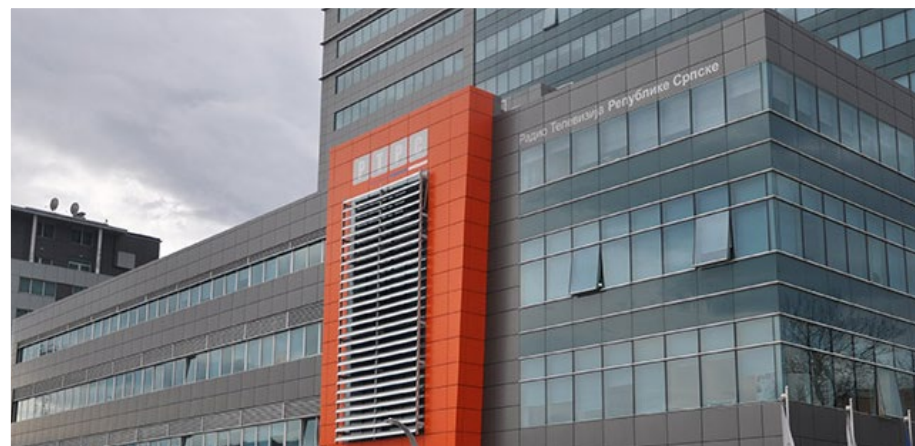
8.2. RADIOTELEVIZIJA REPUBLIKE SRPSKE (RTRS)

U informativnim emisijama RTRS-a Milorad Dodik tokom izborne kampanje pojavio se 116 puta, a njegovim stavovima posvećeno je kumulativno 5 sati i 50 minuta programa u informativnim emisijama emitovanim u udarnim terminima.

Nakon Dodika, najviše prostora na RTRS-u dobili su predsjednica RS Željka Cvijanović i premijer RS Radovan Višković, koji su takođe bili i kandidati na izborima.

Kada su u pitanju stranke, RTRS pokazao je jasnu pristrasnost u korist SNSD-a dodijelivši toj stranci 21 sat i 8 minuta programa u okviru redovnih informativnih emisija.

Prema izvještaju ODHR-a ovaj javni servis izvještavao je o SNSD-u i njegovim funkcionerima u pretežno pozitivnom tona, te oštro kritikujući PDP i SDS.

POLITIČKE STRANKE	BROJ OBJAVA	TRAJANJE (HH:MM:SS)
DEMOS	2	0:04:04
NDP	3	0:07:16
PDP	1	0:04:45
SDA	2	0:03:26
SNSD	288	21:08:51
US	2	0:08:01
UKUPNO	298	21:36:23

TABELA 17 POJAVLJIVANJE STRANAKA NA RTRS

FUNKCIONERI	BROJ POJAVLJIVANJA
Milorad Dodik	116
Željka Cvijanović	77
Radovan Višković	47
Vlado Đajić	28
Alen Šeranić	24

TABELA 16 POJAVLJIVANJE FUNKCIONERA NA RTRS

8.3.RADIOTELEVIZIJA FEDERACIJE BOSNE I HERCEGOVIJE (FTV)

Na FTV-u je zabilježeno 80 objava koje su po svom sadržaju promovisale stavove funkcionera koji su bili i kandidata na opštim izborima.

U izvještaju ODHR- a se navodi⁹ da je "FTV oskudno i neutralno izvještavala o drugim glavnim kandidatima dok je vidno kritički izvještavao o SNSD-u dodijelivši

toj stranci 48 odsto programa uglavnom negativnog ili neutralnog tona".

U tom smislu prema podacima TI BiH najviše prostora u informativnim emisijama FTV-a dobio je Milorad Dodik.

Gledano po strankama, najviše prostora pored funkcionera SNSD-a u informativnim emisijama FTV-a imali su funkcioneri SDA.

FUNKCIONERI	BROJ POJAVLJIVANJA
Milorad Dodik	23
Fadil Novalić	13
Šefik Džaferović	10
Željko Komšić	5
Igor Crnadak	4

TABELA 18 POJAVLJIVANJE FUNKCIONERA NA FTV

POLITIČKE STRANKE	BROJ OBJAVA	TRAJANJE (HH:MM:SS)
SNSD	30	1:24:16
SDA	26	0:57:48
Zajedno za BiH	3	0:06:51
HDZ	3	0:17:59
DF	3	0:06:08
NS	3	0:11:36
NIP	2	0:04:53
NDP	2	0:05:35
US	1	0:02:23
Lista za pravdu i red	1	0:06:06
SBB	1	0:01:09
SDP	1	0:04:39
UKUPNO	76	3:29:23

TABELA 19 POJAVLJIVANJE STRANAKA NA FTV

9. KRŠENJE IZBORNOG ZAKONA I ZLOUPOTREBA JAVNIH RESURSA U IZBORNOJ KAMPANJI

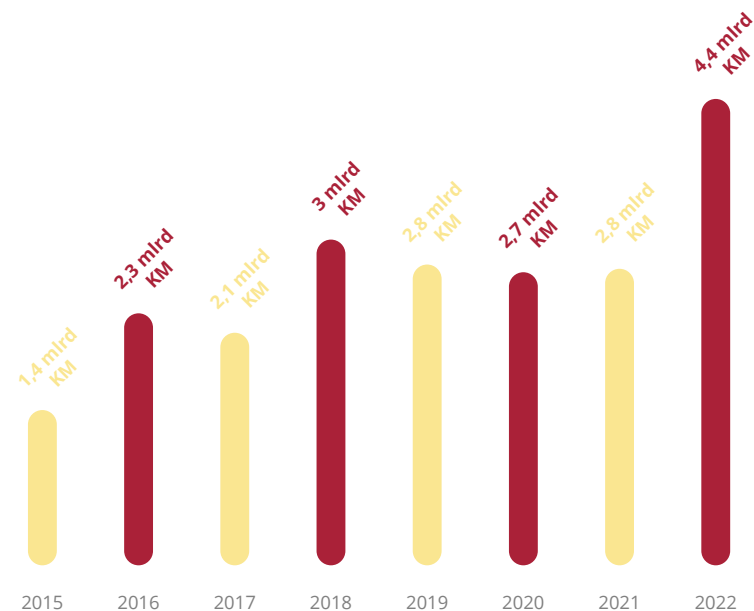
Transparency International u BiH je evidentirao 2.265 primjera koja se mogu okarakterisati kao zloupotreba javnih resursa u kampanji od kojih se neki odnose i na kršenje izbornog zakona. Ove pojave, koje su po unaprijed utvrđenoj metodologiji podijeljene u 15 kategorija, evidentirali su terenski posmatrači u cijeloj Bosni i Hercegovini.

- Raspodjela posebnih podsticaja subvencija i novca pojedinim kategorijama stanovništva (Tačka 9.1 izvještaja)
- Intenziviranje javnih radova u predizbornom periodu (tačka 9.2)
- Omogućavanje posebnih pogodnosti, „besplatnih” pregleda, lijekova, popusta na naknade i račune itd. radi promocije pojedinca (tačka 9.3)
- Korišćenje povećanog zapošljavanja radi izborne podrške u javnim preduzećima, ustanovama i institucijama (tačka 9.4)
- Podjela poklona, paketa ili novca biračima od strane stranačkih aktivista ili funkcionera (tačka 9.5)
- Preuranjena kampanja (tačka 9.6)
- Plaćeno oglašavanje lokalnih institucija i javnih preduzeća koje promoviše pojedine kandidate ili funkcionere (tačka 9.7)
- Korišćenje prostorija institucija/ustanova/javnih preduzeća za promociju stranaka i kandidata (58 primjera)
- Povećanje plata zaposlenima u javnom sektoru (23 primjera)
- Oglašavanje stranaka i kandidata na mjestima na kojima je zabranjeno (6 primjera)
- Pritisci na zaposlene u javnom sektoru da glasaju za određene kandidate (4 primjera)
- Govor mržnje, prijetnje biračima i svi oblici pritiska na birače (4 primjera)
- Onemogućavanje pojedinim političkim subjektima da provode svoje aktivnosti (3 primjera)
- Zloupotreba djece u političke svrhe (25 primjera)
- Ostali primjeri zloupotrebe javnih resursa u kampanji (zabilježeno je 256 primjera koji se najvećim dijelom odnose na pristrasno izvještavanje lokalnih medija u kampanji i korišćenje opreme javnih institucija i preduzeća za potrebe stranaka).

Tokom posmatranog perioda posmatrači TI BiH zabilježili su rastući trend zloupotrebe javnih resursa u svrhu izborne kampanje stranaka i kandidata. Nešto više od dva mjeseca pred održavanje Opštih izbora u BiH visoki predstavnik Kristijan Šmit nametnuo je izmjene izbornog zakona BiH koje su po prvi put prepoznale kategoriju zloupotrebe javnih resursa u kampanji.

TI BiH je osudio odluku⁹ o nametanju zakona jer krši osnovne demokratske principe, kao i princip da se propisi koji utiču na provođenje izbora ne mijenjaju nakon njihovog raspisivanja. Pored toga TI BiH smatra da izmjene koje je nametnuo visoki predstavnik nisu suštinski riješile problem zloupotrebe javnih resursa u kampanji, jer ne obuhvataju ključne oblike zloupotrebe kroz povećanje javne potrošnje, dok nisu tretirana ni druga relevantna pitanja važna za nad ponašanjem političkih subjekata, nezavisnost izborne adminis-

⁹ [TI BiH NAJOŠTRIJU OSUĐUJE NAMETANJE IZMJENA IZBORNOG ZAKONA](#)

GRAFIKA 6 POTROŠNJA NA JAVNE NABAVKE U IZBORNIM GODINAMA.

tracije i objektivnost izbornog procesa.

Nametnutim izmjenama “zloupotreba javnih sredstava i resursa” definisana je kao bilo koje nezakonito korišćenje sredstava i resursa države BiH, entiteta, kantona, Brčko distrikta BiH i drugih jedinica lokalne uprave i samouprave, kojim kandidati na izborima i izbornim listama, kao javni ili državni dužnosnici, ili neposredno izabrana lica, raspolažu za potrebe obavljanja službene dužnosti. Pod resursima se, u smislu ove definicije, podrazumijevaju pokretna i nepokretna imovina, kao i svi ljudski resursi javnih institucija koji se koriste u okviru radnog vremena.

Zloupotrebu javnih sredstava smatra se:

- uključivanje državnih službenika koji su podređeni kandidatu u obavljanju poslova u radnom vremenu u cilju promocije kandidata ili političkih subjekata;
- korišćenje prostorija javnih ustanova i organa za obavljanje predizbornih aktivnosti ako korišćenje istih prostorija nije zagarantovano drugim kandidatima i političkim subjektima pod istim uslovima;
- korišćenje sredstava komunikacije, informacionih usluga, kancelarijske opreme javnih ustanova i organa za izbornu kampanju;
- korišćenje sredstava prevoza u vlasništvu državnih, entitetskih, gradskih, kantonalnih ili općinskih organa i organizacija bez naknade ili po sniženim naknadama za aktivnosti kampanje.¹⁰
- prikupljanje potpisa ili izborna kampanja koju provode lica koja obavljaju izabrane funkcije ili su državni službenici, tokom službenih aktivnosti ili događaja koje organizuje javna ustanova ili organ.

Nametanje ovih odredbi u konačnici nije dovelo do značajnog smanjenja zloupotrebe javnih resursa u kampanji. Brojne povrede zakona bile su teško dokazive, a čak u nekim slučajevima gdje su postojali dokazi nadležne institucije su imale vrlo konzervativno tumačenje.

Prema izvještaju Centralne izborne komisije¹¹ nakon stupanja na snagu ovih odredbi CIK BiH je zaprimila 63 prigovora/prijave u vezi kršenja člana 7.2a Izbornog zakona BiH koji se odnosi na zabranu zloupotrebe javnih sredstava. TI BiH je zbog povrede ovog člana zakona odnosno zloupotrebe javnih sredstava CIK-u prosljedio ukupno 19 prijava.

¹⁰ Ova odredba se ne odnosi na prevoz osoba koje se posebno štite u skladu sa zakonom koji se obavlja kao dio sigurnosnih mjera koje se primjenjuju u odnosu na visoke dužnosnike koji podliježu službenoj zaštiti koju pružaju nadležni organi prilikom obavljanja službene dužnosti ili postupanja po službenoj dužnosti;

¹¹ RJEŠAVANJE IZBORNIM SPOROVIMA, SUDSKA PRAKSA – OPĆI IZBORI U BIH 2022.

RAZLIKA U IZBORNIM USLOVIMA U POGLEDU ZLOUPOTREBE JAVNIH RESURSA

SOCIJALNA DAVANJA PRED IZBORE

▶ Ne postoje ograničenja socijalnih davanja pred izbore

▶ Tri mjeseca pred izbore 2022. godine na jednokratna socijalna davanja svi nivoi vlasti u BiH podijelili su: **313,548,408 KM**

▶ Zabilježena **364 primjera** podjele jednokratnih subvencija i socijalnih davanja penzionerima, mladima, boračkim i drugim kategorijama stanovništva pred izbore 2022. godine

- ✘ Državnim i lokalnim budžetskim potrošačkim jedinicama, zabranjena je isplata **jednokratne novčane pomoći**
- ✘ Zabranjena je sa tekuće budžetske rezerve **dodjela socijalnih davanja** u godini u kojoj se održavaju izbori
- ✘ Zabranjeno uvođenje **novih ili davanje jednokratnih subvencija** za struju i komunalne usluge u izbornoj godini
- ✘ Zabranjena **mjesečna potrošnja** na socijalna davanja veća od 20% prosječne mjesečne potrošnje za ova davanja u trećem kvartalu prethodne budžetske godine

JAVNA POTROŠNJA

▶ Ne postoje ograničenja javne potrošnje pred izbore

▶ Zabilježena **392 slučaja** otvaranja predizbornih radova vrijednih **284 miliona KM**

▶ **400 slučajeva** započinjanja predizbornih radova vrijednih **1,2 milijarde KM**

▶ **84 slučaja** otpisa dugovanja i davanja posebnih pogodnosti, besplatnih javnih usluga

▶ **56 slučajeva** povećanog zapošljavanja pred izbore

- ✘ Zabranjena je **mjesečna budžetska potrošnja** veća od prosječne mjesečne potrošnje u prethodnih šest mjeseci od dana raspisivanja do dana održavanja izbora
- ✘ Zabranjen **otpis dugova i poreskih obaveza** od raspisivanja do održavanja izbora
- ✘ Zabranjeno je **zapošljavanje** u javnom sektoru od dana raspisivanja do dana održavanja izbora osim u izuzetnim slučajevima
- ✘ Zabranjena iznajmljivanje državne **mehanizacije i opreme** trećim licima bez javno objavljenih ugovora

U postupcima rješavanja po prigovorima/prijavama, CIK BiH je donijela 8 Odluka o izricanju novčane sankcije od čega 3 po prijavi TI BiH (tačka 7.1 izvještaja), 19 Odluka kojom se prigovor odbija kao neosnovan, 19 zaključaka o obustavi postupka, 4 zaključka kojima se podnesak smatra da nije podnesen, 1 (jedan) zaključak kojim se prigovor odbacuje kao podnesen od neovlaštenog lica, 2 Zaključka kojima se prigovor odbacuje kao neblagovremen, 2 zaključka kojim se podnesak odbacuje jer je ranije riješeno, 2 zaključka o spajanju predmeta, te 10 Obavijesti kojima se podnosilac prigovora/prijave obavještava da je predmet po istoj prijavi već riješen.

Na Odluke Centralne izborne komisije BiH u vezi sa zloupotrebom javnih sredstava podneseno je 8 žalbi Apelacionom odjelu Suda BiH. Od toga je Apelacioni odjel Suda BiH 6 žalbi odbio kao neosnovane, dok je 2 žalbe uvažio i to u jednom predmetu žalbu uvažio i poništio Odluku CIK BiH, a u drugom predmetu žalbu uvažio i poništio Odluku CIK BiH kao nezakonitu.

Podaci o broju sankcija za zloupotrebu javnih sredstava jasno pokazuju da odluka visokog predstavnika nije suštinski riješila ovaj problem jer je najveći dio zloupotreba koje se dešavaju u kampanji i koji su uočeni kao obrazac ponašanja političkih partija i dalje nisu sankcionisani. BiH u poređenju sa zemljama okruženja ima prilično usku definiciju zloupotrebe javnih sredstava a TI BiH je kroz monitoring predizbornog perioda 2022. godine uočio da se najveći broj zloupotreba odnosi na povećanje javne potrošnje jer raspolaganje javnim budžetima daje značajnu prednost kandidatima koji su na vlasti.

U odnosu na Crnu Goru gdje je zabranjeno isplaćivati jednokratnu novčanu pomoć pred izbore ili davati jednokratna socijalna davanja, povećavati budžetsku potrošnju pred izbore, u BiH su ovo najzastupljeniji oblici zloupotreba koje je TI BiH zabilježio u kampanji. Podjela jednokratnih socijalnih davanja i intenziviranje javne potrošnje na javne radove dva su najzastupljenija obrasca ponašanja zabilježena u posmatranom periodu.

9.1. RASPODJELA POSEBNIH PODSTICAJA SUBVENCIIJA I NOVCA POJEDINIM KATEGORIJAMA STANOVNIŠTVA

Najzastupljeniji oblik zloupotrebe javnih resursa u predizbornom periodu u Bosni i Hercegovini definitivno je korišćenje budžetskih sredstava u svrhu direktne ili indirektno kupovine podrške birača.

U periodu od tri mjeseca prije održavanja izbora zabilježena su 364 sluča-

ja davanja jednokratne pomoći građanima pred izbore, a brojne stranke i kandidati upravo su na ovim davanjima gradili vlastitu promociju i time indirektno javnim sredstvima kupovali predizbornu podršku. TI BiH je kroz monitoring računa i vrijednost ovih jednokratnih davanja od različitih nivoa vlasti koji iznosi čak 313 miliona KM.

Bitno je napomenuti da pod ovom stavkom nisu evidentirani primjeri redovnih budžetskih subvencija, gdje su kroz neku vrstu zakonskog okvira riješena prava pojedinih kategorija stanovništva (poput redovnih godišnjih subvencija koje se daju poljoprivrednim proizvođačima i sl). Kroz monitoring TI BiH je nastojao evidentirati samo primjere davanja jednokratnih subvencija ili novih davanja koja do sada nisu postojala a tempirana su pred izbore.

TI BiH je u online bazi objavio 364 primjera ovakvih davanja čija vrijednost prema medijskim najavama nosioca vlasti iznose preko 313 miliona KM.

Najznačajnija su jednokratna davanja entitetskih vlada Federacije BiH i Republike Srpske socijalnim kategorijama. Konkretno Vlada FBiH izdvojila je oko 53 miliona KM za jednokratnu pomoć penzionerima i socijalnim kategorijama pred izbore od 100 KM, zatim 27 miliona za jednokratnu pomoć nezaposlenima od 100 KM, zatim 7 miliona za subvenciju struje od 100 KM za oko 70.000 domaćinstava u FBiH, 5 miliona za pomoć od 500 KM socijalnim kategorijama itd.

Vlada Republike Srpske je tri mjeseca pred izbore podijelila 36 miliona KM za jednokratnu pomoć penzionerima u dvije tranše od 100 KM, 43 milion KM za jednokratnu pomoć borcima od 100 KM, i još 14 miliona za pomoć od 1000 KM drugim boračkim kategorijama, zatim 25 miliona za pomoć mladima u dva navrata od po 100 KM itd.

Pored ovoga treba izdvojiti i pomoć Vlade Tuzlanskog kantona svim penzionerima od po 100 KM, pomoć vlade Hercegovačko-Neretvanskog Kantona nezaposlenima od 100KM, pomoć Vlade Zeničko-dobojskog kantona porodiljama od 1000 KM (ukupno 11 miliona KM), pomoć opštine Prnjavor mladima za odlazak na ekskurziju i jednokratnu pomoć medicinskim radnicima u Banjaluci, Drvaru i Prijedoru.

Bitno je napomenuti da su sva ova davanja uvedena prvi put pred održavanje izbora i da su direktno korištena za promociju kandidata i stranaka koje su raspolagale javnim resursima. Povećana budžetska potrošnja u predizbornom periodu je nešto na šta TI BiH ukazuje već dugi niz godina i ona se može dovesti u direktnu vezu sa nekom vrstom kupovine podrške birača.

9.2. INTENZIVIRANJE JAVNIH RADOVA U PREDIZBORNOM PERIODU

Najčešći trend kao i prethodnih godina bilo je povećanje javne potrošnje pred izbore, a posmatrači TI BiH zabilježili su 1.137 slučajeva intenziviranja javnih radova pred izbore. Posmatrači TI BiH evidentirali su javne radove koji su započeli ili su završeni u periodu od tri mjeseca pred održavanje izbora a na online mapi TI BiH objavio je podatke o svim radovima koji su zabilježeni širom Bosne i Hercegovine.

Vrijednost radova koji su završeni i otvoreni pred izbore iznosi oko 284 miliona KM, a zabilježena su 392 pojedinačna slučaja završetka javnih radova pred izbore od kojih su brojni bili praćeni svečanostima otvaranja na kojima su se okupljali građani a funkcioneri slali predizborne poruke.

Takođe, vrijednost radova koji su započeli pred izbore iznosi preko 1,2 milijarde i u najvećoj mjeri se odnosi na dvije dionice auto puta čiji je početak svečano obilježen u predizbornom periodu od strane vlasti Republike Srpske.

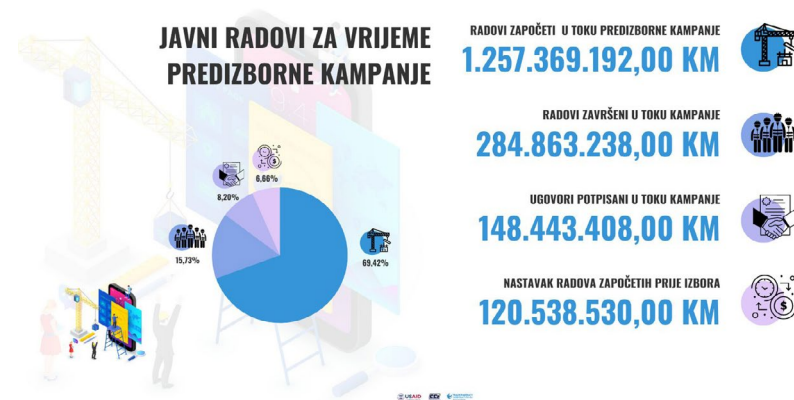
Masovni skupovi koji su ovim povodom organizovani iskorišćeni su za slanje predizbornih poruka. Kada su u pitanju veći infrastrukturni objekti, događaji koji su organizovani povodom njihovog otvaranja uglavnom su bili praćeni promocijom kako lokalnih, tako i kantonalnih, entitetskih i državnih funkcionera.

Bitno je istaći da u BiH nije ograničena javna potrošnja u predizbornom periodu na način da se ona mora vezati za isti period prethodne godine. Zbog toga je važno poređenje koje pokazuje da je ukupna vrijednost javnih radova u predizbornom periodu 2022. godine premašila godišnju vrijednost svih radova koji su po podacima Agencije za javne ugovoreni cijele 2021. godine.

Podaci TI BiH uključuju samo javne radove koji su zabilježeni na terenu ili su informacije o njihovom početku ili završetku objavljene u posmatranom periodu na web stranicama institucija ili sredstvima javnog informisanja.

Za detaljnije poređenje svakako je potrebno analizirati izvještaje o izvršenju budžeta svih nivoa vlasti u BiH u dijelu koji se odnosi na kapitalne investicije.

U tom smislu zanimljivo je istaći da je, prema izvještaju o izvršenju budžeta Republike Srpske, na javne investicije u 2022. godini potrošeno rekordnih 231,3 miliona KM na ukupno 134 projekta koja su finansirana iz budžeta RS. U 2021. za ove svrhe izdvojeno 109 miliona, 2020. godine 32 miliona KM, a

SLIKA 12 Javni radovi za vrijeme kampanje

2019. godine 28 miliona KM.

Takođe, pred Opšte izbore 2018. godine za ovu svrhu potrošeno je do tada rekordnih 78 miliona KM. Većina ovih projekata koji se finansiraju iz budžeta kroz javne investicije odnosi se upravo na projekte koji se prema monitoringu TI BiH najčešće zloupotrebljavaju za promociju stranaka i kandidata, a radi se o projektima putne infrastrukture, vodosnabdijevanja, izgradnje vjerskih objekata i sl.

Zanimljivo je istaći i da podaci Agencije za javne nabavke BiH pokazuju da se ukupna javna potrošnja u godini održavanja opštih izbora značajno povećava u odnosu na prosječnu potrošnju u ostalim godinama a tokom 2022. godine kroz javne nabavke potrošeno je rekordnih 4.4 milijarde.

S obzirom na to da je isti obrazac ponašanja primijećen i kod drugih nivoa vlasti, evidentno je da BiH mora pronaći modalitet kojim bi ograničila javnu potrošnju u predizbornom periodu kako bi se onemogućila zloupotreba javnih resursa i osiguralo to da svi učesnici u izbornom procesu budu u jednakom položaju.

JAVNI RADOVI

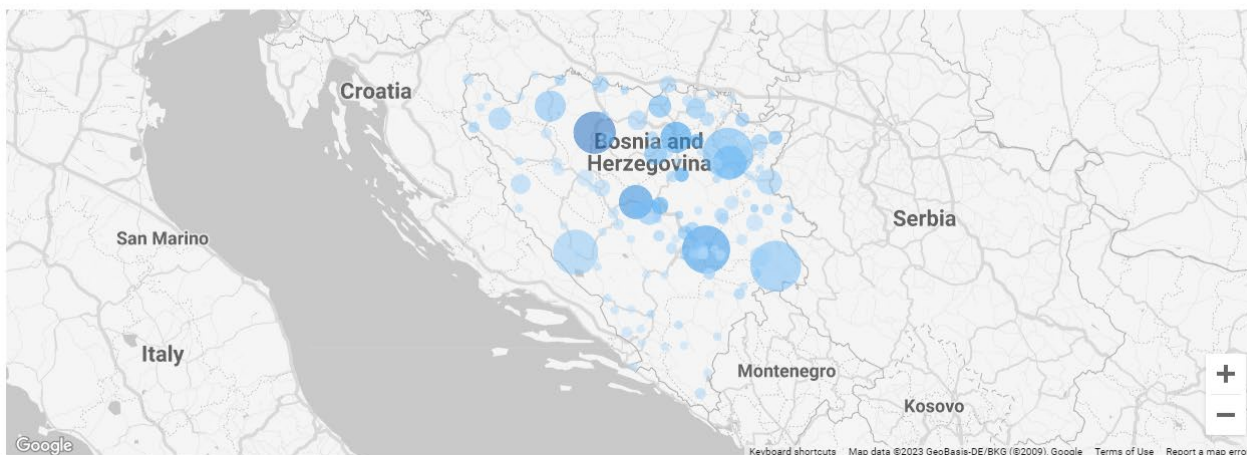
PREDIZBORNA DAVANJA

Broj pojava

364

Ukupan iznos planiranih davanja

313,548,408

Ukupan iznos planiranih davanja 0 • ● ● 15

Davalac	Ukupan iznos planira...
Vlada FBiH	
Vlada RS	
Vlada ZDK	
Vlada TK	
Vlada KS	
vlada KS	
Vlada SBK	
Vlada HNK	
Grad Bijeljina	
Grad Banja Luka	
Vlada USK	
Vlada Brčko distrikta BiH	
Grad Prijedor	
Grad Tuzla	
Opština Rogatica	
Vlada ZHK	
Opština Teslić	
Grad Zvornik	
Opština Travnik	

Davalac sredstava	Kojoj kategoriji su ponudene pogodnosti	Iznos pojedinačnog ...	Ukupan izno...
Vlada FBiH	Penzioneri, Boračke kategorije, Socijalne kategorije	100	53100000
Vlada RS	Penzioneri, Mladi, Boračke kategorije	100	52703700

Slika 11 Interaktivna mpa monitoringa pojava i javnih radova dostupna na transparentno.ba/monitoring-izbora-2022

9.3. OMOGUĆAVANJE POSEBNIH POGODNOSTI, „BESPLATNIH“ PREGLEDA, LIJEKOVA, POPUSTA NA NAKNADE I RAČUNE ITD. RADI PROMOCIJE POJEDINCA

Tokom monitoringa posmatrači TI BiH zabilježili su 84 primjera omogućavanje posebnih pogodnosti, „besplatnih“ pregleda, lijekova, udžbenika, javnih usluga i sličnih pojava koje su se nudile građanima tokom predizbornog perioda. Za ovu svrhu najčešće su korišćeni resursi javnih institucija poput zdravstvenih ustanova.

U najvećem broju zabilježenih slučajeva radilo se o korišćenju javnih resursa u svrhu promocije pojedinih kandidata. Izdvajamo samo neke od primjera koji su zabilježeni u posmatrana tri mjeseca prije održavanja Opštih izbora 2022. godine:

- UKC RS organizovao je besplatan izlet za penzionisane radnike ove ustanove, gdje je direktor Vlado Đajić (SNSD), koji je i bio i kandidat za narodnog poslanika, dijelio kartice kojim se bivšim radnicima omogućava prioritet prilikom medicinskih pregleda.
- Gradonačelnik Zenice, Fuad Kasumović, upriličio je svečanu podjelu ruksaka i udžbenika u Gradskoj areni prvog dana školske godine. Đacima su podijeljeni plavi baloni u bojama njegove stranke Bosanskohercegovačka inicijativa.
- Načelnik Travnika, Kenan Dautović, zaposlenicima Vatrogasnog društva Turbe podijelio je besplatno karte za koncert Halida Bešlića na stadionu Pirota u Travniku u sklopu manifestacije "Dani dijaspore"
- Gradonačelnik Banjaluke Draško Stanivuković u izbornoj kampanji obećao je besplatnu legalizaciju za sve nelegalno izgrađene objekte na području grada Banjaluka. Usluga je promovisana na gradskog billboardu sa fotografijom gradonačelnika a slučaj je zbog zloupotrebe javnih sredstava komunikacije za predizbornu promociju TI BiH prijavio CIK-u. (tačka 9.7 izvještaja)
- Vlada FBiH u finišu izborne kampanje dala je Autocestama Federacije BiH saglasnost za privremenu obustavu naplate cestarine na autocesti na dionici od Vlakova do Bradine u periodu od 23. septembra do 30. oktobra.
- Grad Banja Luka iz budžeta izdvojio 100.000 KM za besplatan prevoz penzionerima sa penzijom nižom od 285 KM.
- Opština Jablanica omogućila je besplatan prevoz mladima do jablaničkog jezera u predizbornom periodu

SLIKA 14 Svečana podjela ruksaka i udžbenika u Gradskoj areni

- Opština Zavidovići formirala je tim za besplatnu ovjeru dokumentacije prosvjetnim radnicima bez stalnog zaposlenja
- Direktor UKC RS Vlado Džajić dao je podršku radu novootvorene ambulante porodične medicine u Donjim Kolima koja je u nadležnosti druge ustanove u nudio građanima besplatne preglede krvnih sudova.
- Opština Šekovići u predizbornom periodu sklopila je ugovor sa Domom zdravlja za besplatne preglede starijeg stanovništva
- Dom zdravlja Tomislavgrad omogućio svim ženama s područja Kantona 10 besplatan mamografski pregled
- Na predizbornom skupu u Foči 5.9.2022 Željka Cvijanović je obećala besplatan prenatalni test za sve trudnice u RS
- Preventivni zdravstveni pregledi za mještane Glogovca (Bijeljina) organizovani na inicijativu direktorice Doma zdravlja Danijele Đukin, koja je bila kandidatkinja SNSD-a na izborima

9.4. KORIŠĆENJE POVEĆANOG ZAPOŠLJAVANJA RADI IZBORNE PODRŠKE U JAVNIM PREDUZEĆIMA, USTANOVAMA I INSTITUCIJAMA

Pojavu masovnog zapošljavanja u javne institucije i preduzeća u BiH nije moguće adekvatno ispratiti zbog nepostojanja adekvatnih administrativnih izvora ili neprovođenja javnih konkursnih procedura. TI BiH je kroz monitoring za tri mjeseca zabilježio 56 primjera masovnog zapošljavanja tamo gdje je došlo do raspisivanja konkursa za prijem 10 i više radnika u predizbornom

periodu.

Ipak brojne institucije i javna preduzeća nemaju obavezu raspisivanja javnog konkursa pa je teško utvrditi stvarne razmjere povećanog zapošljavanja.

Podaci o broju zaposlenih u javnim ustanovama i preduzećima u 2021. i 2022. godini pokazuju trend određenog povećanja broja radnika u javnom sektoru, ali kako svi finansijski pokazatelji još nisu objavljeni, do zaključivanja ovog izvještaja nije ni bilo moguće dati relevantnu procjenu.

TI BiH posjeduje bazu javnih ustanova u BiH¹² koja uključuje podatke o radu 2.048 ustanova, a finansijski pokazatelji se ažuriraju svake dogine. Do momenta zaključivanja ovog izvještaja 133 ustanove su dostavile podatke iz kojih je vidljivo da je njih 77 povećalo broj zaposlenih u izbornoj 2022. godini i da danas ima 501 radnika više. Budžeti ovih ustanova koji se najvećim dijelom troše na plate zaposlenih povećani su u izbornoj godini za 49 miliona KM.

Što se tiče javnih preduzeća još uvijek nisu objavljeni svi finansijski izvještaji da bi se moglo uraditi relevantno poređenje broja zaposlenih u izbornoj i neizbornoj godini, ali je primjetno da su najprofitabilnija javna preduzeća povećala broj zaposlenih.

Tako je po podacima TI BIH osam velikih javnih preduzeća u 2022. godini imalo 312 zaposlenih više nego 2021. godine od kojih Igman Konjic (105) Elektroprivreda HZHB (60), VIK d.o.o. Sarajevo (31) Elektroprivreda RS Matično preduzeće (24), RITE Ugljevik (27), Sarajevo-šume (24), BH Pošta (16), Pošte Srpske (25).

9.5. PODJELA POKLONA, PAKETA ILI NOVCA BIRAČIMA OD STRANE STRANAČKIH AKTIVISTA ILI FUNKCIONERA

Pored budžetskih izdvajanja, kroz monitoring su zabilježeni i brojni primjeri masovne podjele poklona, paketa ili novca biračima od strane stranačkih aktivista ili funkcionera. Zabilježeno je 109 ovakva slučajeva koji se ne mogu dovesti u vezu sa direktnim davanjima iz budžeta, jer su kandidati najčešće dijelili lični novac biračima, poklone ili druge vrste pogodnosti. Izdvajamo samo neke od primjera:

- Asocijacija žena PDA Tuzla organizovala druženje na kojem je bila i

Slika 15 Podjela paketa penzionerima u Ugljeviku

tombola sa poklonima za prisutne.

- Aktiv mladih iz NPS uz podršku predsjednika stranke, Dike Cvjetinovića, realizovali su akciju doniranja sportske opreme, tekvando klubu. Aktiv mladih NPS iz Kozarske Dubice dodijelio je i donacije dvjema porodicama u selu Međeđa. NPS Ugljevik dijelio poklon pakete penzionerima.
- Milorad Dodik pred miting SNSD-a u Ugljeviku dijelio djeci novčanice od 50 i 100 KM.
- Poslanik u Predstavničkom domu Parlamentarne skupštine BiH Obren Petrović donirao je 2.000 KM za izgradnju i završetak radova na

Slika 16 Poklanjanje novca djeci pred stranački miting

¹² Baza javnih ustanova

- svlačionici i organizaciju turnira "Dani povratka" Ševarlije.
- OO SPS Teslić organizovao kampanju kroz koju je obezbijeden. školski pribor za učenike osnovnih škola 1-5. razreda
- Općinski vijećnik u Novom Travniku Besim Belagić uručio donaciju 40 jakni Judo klubu "Zmaj" Novi Travnik

9.6. PREURANJENA KAMPANJA

Tokom monitoringa perioda od dva mjeseca pred početak izborne kampanje TI BiH je prijavio CIK-u 34 slučaja plaćenog oglašavanja stranaka i kandidata prije službenog početka kampanje. CIK je po prijavama TI BiH izrekao 14 sankcija u ukupnoj vrijednosti od 38.100 KM.

Većina sankcija izrečena je za strankama i kandidatima koje su vršile plaćeno oglašavanje na društvenim mrežama prije početka kampanje. CIK je u ovim slučajevima izricao sankcije od 1.000 do 4.000 KM a najviše su kažnjavane stranke koje su više puta kršile ovaj član Izbornog zakona.

Takođe, nakon izmjena Izbornog zakona koje je 27.07. nametnuo visoki predstavnik strankama su izricane veće kazne za povredu ovog člana Izbornog zakona. Zanimljivo je da su određene sankcije izrečene Ujedinjenoj Srpskoj koja u svom izvještaju nije prikazala ni jednu marku troškova plaćenog oglašavanja.

Kao i u slučajevima plaćenog oglašavanja na bilbordima prije početka kampanje koji su djelimično opisani u tački 8.6 izvještaja, CIK je takođe odbacivao prijave protiv kandidata i funkcionera koji su vršili plaćeno oglašavanje prije početka kampanje ako se u objavama nije direktno promovisao stranački program ili izborni slogan.

I ovdje se takođe radi o promjeni prakse CIK-a koja je postojala tokom kampanje 2020. godine gdje su kazne izricane za sve oblike plaćenog oglašavanja kandidata bez obzira da li se u objavi direktno promovise izborni program ili slogan. Ovaj novi pristup je i osnovni razlog zbog kojeg je CIK obustavio 20 postupaka za preuranjenu kampanju koje je inicirao TI BiH.

9.7. PLAĆENO OGLAŠAVANJE LOKALNIH INSTITUCIJA, JAVNIH PREDUZEĆA KOJE PROMVIŠE POJEDINE KANDIDATE ILI FUNKCIONERE

U toku posmatranog perioda TI BiH je zabilježio 17 slučajeva plaćenog oglašavanja javnih institucija i preduzeća koje je imalo za cilj promociju stranaka i kandidata na Opštim izborima. Ipak za razliku od prošlih izbora kada je Centralna izborna komisija izricala kazne za preuranjenu kampanju kandidatima koji su se promovisali u reklamnim kampanjama javnih institucija, ovaj put CIK je cijenio sadržaje tih reklama i tamo gdje se nisu striktno isticala stranačka obilježja ili slogan, to se nije smatralo stranačkom promocijom.

Kod rješavanja prijava koje je podnosio TI BiH pristup CIK-a bio je dosta konzervativnije tumačenje u odnosu na izbore 2020. godine I nije smatrao preuranjenom kampanjom promociju kandidata koji su prije službenog početka kampanje promovisani u reklamama plaćenim iz javnih sredstava.

U konkretnom primjeru CIK je odbila prijavu TI BiH protiv kandidata za poslanika u NSRS Vlade Đajića koji je prije početka izborne kampanje u svojoj izbornoj jedinici promovisan na bilbordima javnog servisa RTRS-a koji je snimio film o radnicima UKC-a RS „ Od vizije do pobjede“.

Radio televizija Republike Srpske izjasnila se da nije platila bilborde za promociju filma „ Od vizije do pobjede“ koji je emitovala neposredno pred početak izborne kampanje, a kojima se direktno promovise direktor UKC RS Vlado Đajić koji je bio kandidat na predstojećim izborima. UKC takođe u svom izjašnjenju CIK-u navodi da nije platio bilborde nego da oni predstavljaju donaciju tri preduzeća koja izdaju reklamni prostor.

TI BiH je slučaj prijavio zbog kršenja člana 16.14 Izbornog zakona koji se odnosi na preuranjenu kampanju, a u prijavi se podsjeća na ranije odluke CIK-a u slučaju bivših gradonačelnika Bijeljine i Banovića koji su za istu stvar sankcionisani za lokalne izbore 2020. godine kada su novcem poreskih obveznika platili javne kampanje u kojima su promovisani oni lično.

Ipak CIK ovaj put nije utvrdio povredu izbornog zakona uz zaključak da sadržaj objava ne upućuje na izbornu promociju jer ne sadrži izborni slogan i obilježje stranke.

-CIK je cijenila da bilbordi u sebi nisu sadržavali predizbornu poruku (logo i slogan političkog subjekta) koje bi mogle uticati na birače na predstojećim izborima te iz tog razloga nije došlo do povrede Izbornog zakona, navodi se u odluci.

CIK još dodaje da nije došlo ni do povrede člana koji se odnosi na zloupotrebu javnih resursa jer je reklama postavljena prije službenog početka izborne kampanje a zabrana zloupotrebe javnih resursa odnosi se samo na period

Slika 17 Reklama zbog koje je CIK izrekao sankcije pred izbore 2020. zbog preuranjene kampanje zvaničnog trajanja kampanje.

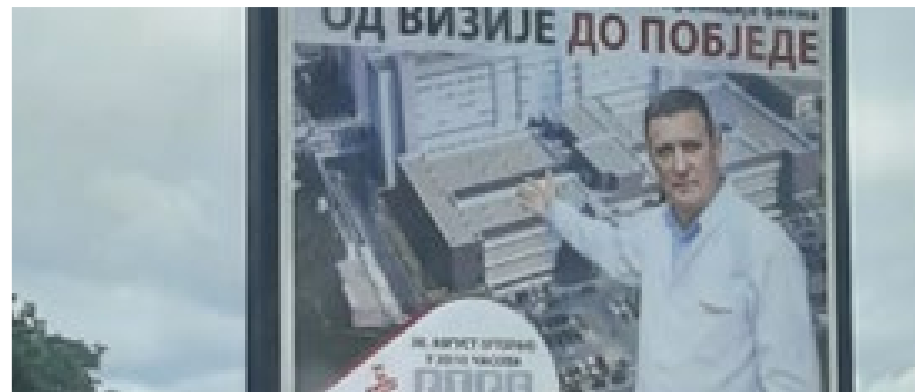
Isti stav CIK je zauzeo i kod odlučivanja o prijavi TI BiH protiv direktora JU Nacionalni park Sutjeska koji je bio kandidat na Opštim izborima. U trošku ove javne ustanove neposredno pred početak kampanje postavljeni su bilbordi na kojima se nalazila slika direktora Pavlovića te su ovi bilbordi predstavljali ujedno i njegovu ličnu promociju.

CIK Ipak u odluci navodi da nije vidljivo da se radi o javnom oglašavanju s ciljem promocije Radomira Pavlovića koji je bio kandidat na Opštim izborima s obzirom da bilbord „u svom opisu ne pokazuje promociju njegovog izbornog programa jer je vidljivo da se isti ne odnosi na njegovu kandidaturu nego sve upućuje na redovnu promociju JU Nacionalni park Drina“.

Još se dodaje da bilbord ne sadrži obilježja stranke a da navođenje „direktor Radomir Pavlović“ ne predstavlja promociju njegove kandidature.

TI BiH je prijavio i slučaj bilborda koji su postavljeni u izbornoj kampanji od strane Grada Banjaluka gdje se građanima nudi besplatna legalizacija nelegalno izgrađenih objekata, a na samom bilbordu nalazi se i slika gradonačelnika Draška Stanivukovića koji je bio kandidat za narodnog poslanika na opštim izborima.

S obzirom da se radi o kampanji koju je finansirao Grad Banjaluka, da je reklama postavljena na bilbordu koji je u vlasništvu gradske uprave i sa kojeg se šalju isključivo poruke grada, TI BiH je slučaj prijavio u kontekstu zloupotrebe javnih sredstava koji podrazumijeva i zabranu korišćenja sredstava komunikacije javnih ustanova i organa. Ipak, u odluci CIK kratko navodi

Slika 17.1 Reklama koju CIK nije smatrao preuranjenom kampanjom pred izbore 2022. godine

da se ne radi o zloupotrebi javnih sredstava bez bilo kakvog detaljnog obrazloženja zbog čega se zloupotreba bilborda u vlasništvu grada koji se koristi za promociju jednog kandidata i njegovih predizbornih obećanja, ne smatra zloupotrebom sredstava komunikacije u vlasništvu grada.

Iz sva tri navedena slučaja evidentno je da CIK ubuduće plaćeno oglašavanje institucija koje indirektno promovišu kandidate na izborima neće smatrati kršenjem Izbornog zakona u kontekstu bilo preuranjene kampanje ili zloupotrebe javnih sredstava, ukoliko te poruke direktno ne budu sadržavale obilježja stranke ili izborni slogan.

TI BiH smatra da se radi o praksi koja u budućnosti može postati veliki problem, jer bi brojni aktuelni funkcioneri predstavljajući „uspjehe dosadašnjeg rada“ mogli nekažnjeno izbornu kampanju voditi javnim sredstvima.

Ostali zabilježeni slučajevi plaćenog oglašavanja institucija koje promovišu kandidate u najvećoj mjeri odnose se na sponzorstva određenim sportskim

Slika 17.2 Reklama zbog koje je CIK izrekao sankcije pred izbore 2020. zbog preuranjene kampanje institucija

Slika 17.3 Kampanja NP Drina koju CIK nije sankcionisao 2022. godine

Slika 18 Promocija kandidata na fudbalskom turniru u Doboju

događajima na kojima je došlo do promocije stranaka i kandidata. Ipak, zbog nedostupnosti podataka o novčanim izdvajanjima za sponzorstva ovih turnira bilo je teško dokazivati povredu člana izbornog zakona koji se odnosi na plaćeno oglašavanje prije službenog početka izborne kampanje.

U slučaju SNSD-a u Doboju radi se o pojavi koja je postala obrazac ponašanja ove političke partije koja je na ovaj način vodila izbornu kampanju tokom cijelog ljeta 2022. godine organizujući desetak nekoliko većih turnira koji su se često pretvorili u vođenje izborne kampanje, gdje su političke stranke promovisane a kandidati držali govore i slali predizborne poruke biračima. TI BiH je jedan slučaj prijavio CIK-u a radi se o fudbalskom turniru u MZ Lipac.

Doboj gdje je pokrovitelj turnira bio Grad Doboj a SNSD i Mjesna zajednica organizatori. Ova stranka je imala ekipu učesnika sastavljenu uglavnom od kandidata na izborima. CIK je donio odluku o obustavi ovog postupka s obzirom da se Grad Doboj izjasnio da nije finansirao pomenuti događaj iako je bio naveden kao pokrovitelj, te da su turnir finansirali „mještani i ljubitelji sporta“.

Slika 19 Promocija kandidata na odbojkaškom turniru u Gradišci

U gotovo istom slučaju poslanik SNSD-a Denis Šulić pojavio se na odbojkaškom turniru u Gradišci čiji su sponzori bili Elektroprivreda RS, IRB RS, JP Šume RS i komunalno preduzeće Vodovod ad Gradiška. Posmatrač TI BiH zabilježio je da je Šulić na pomenutom događaju iznosio poruke koje su upućivale na njegovu kandidaturu na predstojećim izborima a s obzirom da se slučaj desio prije službenog početka izborne kampanje nije ga bilo moguće prijaviti u kontekstu zloupotrebe javnih resursa.

9.8. OSTALI PRIMJERI ZLOUPOTREBA I KRŠENJA IZBORNOG ZAKONA

Od ostalih zabilježenih slučajeva treba istaći da su posmatrači TI BiH evidentirali 58 primjera korišćenja prostorija institucija za promociju stranaka i kandidata. Odlukama visokog predstavnika u Izborni zakon BiH uvrštena je i odredba koja definiše zloupotrebu javnih sredstava, a kojom se smatra i korišćenje prostorija javnih ustanova i organa za obavljanje predizbornih

aktivnosti ako korišćenje istih prostorija nije zagarantovano drugim kandidatima i političkim subjektima pod istim uslovima.

S obzirom na to da institucije ne objavljuju javno cijene po kojima izdaju prostorije političkim subjektima, potrebno je provesti opsežno istraživanje i prikupiti podatke o tome koje stranke su i pod kojim uslovima koristile prostorije javnih organa. TI BiH je uputio 145 dopisa lokalnim zajednicama od kojih su zatraženi podaci o cijenama i uslovima pod kojima su prostorije izdavane političkim strankama.

Trećina lokalnih zajednica nije odgovorila na vrijeme a upućene su 43 urgencije. Do zaključivanja ovog izvještaja 10 lokalnih zajednica nije dostavilo odgovore, a u pojedinim slučajevima opštinska vlast upućivala je TI BiH da se obrati određenim odjeljenjima unutar iste opštinske administracije.

U pojedinim odgovorima koji su do sada pristigli navodi se da su prostorije javnih institucija iznajmljivanje po različitim cijenama političkim strankama što predstavlja kršenje pomenute odredbe zakona. Veliki dio opština odgovorio je da iznajmljuje sale i poslovne prostore političkim strankama bez ikakve naknade.

Zabilježeno je 256 primjera koji se najvećim dijelom odnose na pristrasno izvještavanje lokalnih medija u kampanji i korišćenje opreme javnih institucija i preduzeća za potrebe stranaka. U pojedinim slučajevima TI BiH je podnosio prijave CIK-u s obzirom na to da je izmjenama izbornog zakona zabranjeno između ostalog i korišćenje opreme javnih ustanova i organa za izbornu kampanju.

U jednom od slučajeva prijava TI BiH je odbijena bez obzira što se na objavljenim fotografijama SNSD-a Teslić vidi da je vatrogasno vozilo korišteno za prevoz opreme za potrebe „Kotlićijade“ koju je organizovala ova stranka.

Evidentirano je i šest primjera oglašavanja stranaka na mjestima koja za to nisu predviđena zbog čega je upućeno isto toliko prijava. Evidentirana su i 23 primjera povećanje plata zaposlenima u javnom sektoru pred izbore a TIBIH-u su putem aplikacije Reflektor od strane građana prijavljena i 4 slučaja pritisaka na zaposlene u javnom sektoru da glasaju za određene kandidate kao i 4 slučaja pritisaka na birače.

Zbog nedostatka dokaza ove slučajeve nije bilo moguće prosljediti nadležnim institucijama.

Zabilježeno je i 25 primjera zloupotrebe djece u političke svrhe gdje su kandi-

Slika 20 Korišćenje vatrogasnog vozila za organizaciju stranačkog skupa u Tesliću

dati uglavnom posjećivali škole tokom izborne kampanje, fotografisali se sa djecom i ove fotografije objavljivali na društvenim mrežama. TI BiH je tokom kampanje za prošle lokalne izbore dobio preporuku Ombudsmana za djecu Republike Srpske koja jasno navodi da je u školama zabranjeno vođenje političkih aktivnosti i da je nadležno ministarstvo napravilo brojne propuste. Ipak ova preporuku u ovoj izbornoj kampanji ponovo se nije poštovala kako u Republici Srpskoj tako i u Federaciji BiH.

Pored uočenih pojava koje se odnose na predizborni period, TI BiH je putem aplikacije Reflektor i besplatne linije za pružanje pravne pomoći zaprimio brojne prijave građana koje su se odnosile na malverzacije sa brojanjem glasova, glasačkim listićima i biračkim spiskovima. TI BiH je nadležnim institucijama prosljeđivao ove prijave a tokom monitoringa upućeno je ukupno 79 prijava vezanih za izborni proces koji obuhvataju 165 uočenih nepravilnosti.

TI BiH je dva slučaja govora mržnje TI BiH je prijave uputio nadležnim tužilaštvima a bitno je istaći da je donesena naredba o nesprovođenju istrage u slučaju Mahira Devića, šef Kluba SDA u Skupštini KS koji je prijetio političkim protivnicima na predizbornom skupu.

“Tačno je, ja imam onaj bazen Intexov, dva sa tri metra, otprilike, od svojih djevojčica, i tu ćemo ih, ako Bog da, udušiti 2. oktobra na izborima, kazao je

Dević¹³ ali nadležno Tužilaštvo nije smatralo da ovdje ima obilježja krivičnog djela.

Još uvijek nema tužilačke odluke u slučaju prijave TI BiH protiv kandidata SNSD-a Srđana Milovića koji je biračima u Gacku prijetio da “nikome neće biti oprošteno” ako ne pobijede Milorad Dodik i Željka Cvijanović .

Važno je istaći da je TI BiH uputio i dvije prijave CIK-u kojima je obuhvaćeno više slučajeva trgovinu biračkim odborima. Uglavnom se radilo o slučajevima gdje su političke stranke imale članove biračkih odbora u mjestima gdje nemaju ni formirane opštinske odbore. U postupcima koje je provodio CIK izrečene su tri novčane sankcije političkim strankama, dvije novčane sankcije pojedincima i dvije mjere zabrane angažovanja u izornoj administraciji.

¹³ Mahir Dević i izborna “dušenje”

POJAVA	BROJ UOČENIH SLUČAJEVA
Intenziviranje javnih radova u predizbornom periodu	1229
Korišćenje povećanog zapošljavanja radi izborne podrške u javnim preduzećima, ustanovama i institucijama	56
Korišćenje prostorija institucija/ustanova/javnih preduzeća za promociju stranaka i kandidata	58
Oglašavanje stranaka i kandidata na mjestima na kojima je zabranjeno	6
Omogućavanje posebnih pogodnosti, „besplatnih“ pregleda, lijekova, popusta na naknade i račune itd. Radi promocije pojedinca	84
Onemogućavanje pojedinim političkim subjektima da provode svoje aktivnosti	3
Ostali primjeri korišćenja javnih sredstava	256
Plaćeno oglašavanje lokalnih institucija, javnih preduzeća koje promoviše pojedine kandidate ili funkcionere	17
Plaćeno oglašavanje van perioda izborne kampanje(preuranjena kampanja)	25
Podjela poklona, paketa ili novca biračima od strane stranačkih aktivista ili funkcionera	109
Povećanje plata zaposlenim u javnom sektoru	23
Prijetnje biračima i svi oblici pritiska na birače	4
Pritisci na zaposlene u javnom sektoru da glasaju za određene kandidate	4
Raspodjela posebnih podsticaja, subvencija i novca pojedinim kategorijama stanovništva	366
Zloupotreba djece u političke svrhe	25
UKUPNO	2265

TABELA 20 ZLOUPOTREBE TOKOM MONITORINGA KAMPANJE ZA OPŠTE IZBORE 2022

OSNOV ZA PRIJAVU	BROJ PRIJAVI	ORGAN KOJEM JE PRIJAVLJENO	UKUPAN IZNOS IZREČENIH SANKCIJA	ODBIJENIH PRIJAVA	NERIJEŠENO	NAPOMENA
Zloupotreba javnih resursa	19	CIK	23.000 KM	15	1	Fuad Kasumović je kažnjen sa 3000 KM a stranka BHI sa 5.000 KM. Dražen VrhovaWc kažnjen sa 5.000 a SNSD sa 3.000 Miroslav Bojić i SNSD kažnjeni sa po 3.500 KM
Preuranjena kampanja	34	CIK	38.100 KM	20		
Kršenje izborne šutnje	4	CIK	35.000 KM	1		Stranka za Brčko kažnjena sa 3.000 KM, DNS 7.000 i dva kandidata Marko Kubatlija 3.000 i Željko Dubravac 4.000, SDA 4.000 KM, SDP BiH 4.000 i Amin Djulabić 4.000 KM, SNSD 3.000 i kandidat Boris Pašalić 3.000 KM
Govor mrženje	2	CIK			1	1 naredba o nesprovođenju istrage
Glasački listići	4	CIK/ Tužilaštvo				4 naredbe o nesprovođenju istrage
Trgovina biračkim odborima	2	CIK	16.000 KM		1	HDZ kažnjen sa 4000 KM, Stranka za BiH sa 4.000, SD BiH sa 4.000, Dragan Dokić 2.000 i zabranom kandidovanja na izborima, jedan predsjednik izborne komisije kažnjen sa 2.000, dvoje članova kažnjeni zabranom angažovanja u izbornoj administraciji.
Brojanje glasova	2	CIK			2	
Birački spiskovi	3	CIK			3	
Zabranjeno plakatiranje	9	CIK/GIK/OIK				Plakati uklonjeni nakon što su prijave proslijeđene komunalnoj inspekciji
Ukupno	79		112.100 KM	36	8	

TABELA 21 STATISTIKA PRIJAVE, OSNOV, BROJ SANKCIJA / BROJ OBUSTAVLJENIH POSTUPAKA

10. ZAKLJUČCI I PREPORUKE

Uočava se dosljedni obrazac u izbornim godinama, gdje političke stranke konstantno pronalaze nove i inovativne strategije kako bi zaobišle zakonske propise. Istovremeno, zakoni i podzakonski akti ne prate ovu brzu evoluciju i ne uspijevaju efikasno spriječiti takvo ponašanje. Detaljne informacije o troškovima političkih stranaka su nedostupne, što stvara otežavajuće okolnosti u praćenju troškova političkih stranaka, dok sa druge strane izbjegavanje prijavljivanja svih izvora prihoda omogućava političkim strankama da izbjegnju odgovornost za pravilno izvještavanje o svojim finansijskim aktivnostima.

Ova situacija naglašava potrebu za jačim nadzorom i ažuriranjem zakonodavstva kako bi se osigurala usklađenost s novim metodama zaobilaženja propisa koje političke stranke kontinuirano razvijaju. Takođe je od vitalne važnosti osigurati pravovremeni i učinkoviti nadzor koji će omogućiti pristup relevantnim informacijama i osigurati poštovanje zakonskih propisa tokom izbornih procesa.

Grupe zemalja Vijeća Evrope za borbu protiv korupcije (GRECO) u trećem krugu evaluacije drugog dodatka drugom izvještaja o usklađenosti Bosne i Hercegovine, objavljenom u septembru 2022. godine, a u vezi tema "Inkriminacije" i "Transparentnost u finansiranju stranaka", uočava da Bosna i Hercegovina nije ostvarila značajan napredak od usvajanja Dodatka Drugom izvještaju o usklađenosti.

GRECO je u svom Izvještaju uputio devet preporuka Bosni i Hercegovini u vezi s temom transparentnosti finansiranja političkih partija. Sveukupno gledano u prethodnim fazama postupka, samo je jedna preporuka provedena na zadovoljavajući način po pitanju objavljivanja podataka o finansijama političkih stranaka i političkih subjekata koji učestvuju na izborima.

Međutim, preostale preporuke nisu u potpunosti ispunjene, već su djelimična rješenja predložena kao odgovor na nedostatke utvrđene u izvještaju o evaluaciji. Na primjer, političke stranke su obavezne voditi evidenciju o članarinama i dobrovoljnim priložima, izdavati potvrde o tome, uključiti primanja od povezanih subjekata u finansijske izvještaje i uspostaviti interne mehanizme finansijske kontrole.

Međutim, dodatno je potrebno promovisati korišćenje bankarskog sistema

za uplate političkim strankama, uvesti princip jedinstvenog računa za kampanje, povećati transparentnost računa i aktivnosti subjekata povezanih s političkim strankama te primijeniti definisane, djelotvorne i razmjerne sankcije za kršenje pravila finansiranja izbora, koje bi obuhvatale sve uključene osobe.

Monitoring troškova izborne kampanje koji je sproveo TI BiH jasno je dokumentovao da političke stranke prijavljuju značajno manje iznose nego što stvarno troše na izbornu promociju. Ova praksa omogućava strankama da ne otkriju stvarne prihode kojima raspolažu i kojima pokrivaju troškove kampanje, dok istovremeno umanjuju prikazane rashode u izvještajima.

Takođe, s obzirom na to da CIK BiH nema direktne ovlasti da revidira troškove političkih stranaka, one imaju mogućnost da prikriju stvarne rashode i izvore finansiranja.

Da bi se situacija unaprijedila, neophodno je uspostaviti veći stepen transparentnosti i odgovornosti u finansiranju političkih stranaka. Takođe, potrebno je jačati nadzor nad tim procesom, obezbijediti dovoljne resurse za sprovođenje nadzora i primjenjivati adekvatne sankcije za kršenje propisa. Samo na taj način će se osigurati fer i transparentno finansiranje političkih stranaka, što je ključno za integritet političkog sistema i povjerenje javnosti.

Dalje, monitoring Opštih izbora 2022. godine još jednom je otkrio nedostatke u Izbornom zakonu i Zakonu o finansiranju političkih partija, posebno u vezi sa zabranom korišćenja javnih funkcija i institucija za promociju tokom izborne kampanje. Praksa u Bosni i Hercegovini pokazuje porast broja aktivnosti javnih funkcionera tokom izborne kampanje. Karakteristični su slučajevi direktnog povezivanja kandidata ili političkih stranaka sa kampanjama javnih organa koje se finansiraju iz budžeta.

Iako je Odlukom Visokog predstavnika kojom se donosi Zakon o izmjenama i dopunama Izbornog zakona BiH po prvi put definisana zloupotreba javnih resursa i sredstava, i dalje je potrebno raditi na unapređenju zakonskih odredbi kako bi se spriječile ove zloupotrebe.

Različite nadležnosti pojedinih institucija ometaju efikasan nadzor, dok su istovremeno mandati nadzornih institucija (poput službi za reviziju i Agencije za javne nabavke) oslabljeni, što rezultira situacijom u kojoj njihove preporuke i nalazi ostaju bez stvarnog uticaja.

Radi prevazilaženja ovih problema, potrebno je reformisati relevantne zakone kako bi se jasno definisali mehanizmi za sprječavanje zloupotrebe

javnih sredstava, javnih funkcija i javnih institucija tokom izborne kampanje. Ove izmjene trebaju da obuhvate ključne oblike zloupotrebe, poput nepravdnog zapošljavanja i nenamjenske javne potrošnje.

Uvođenje ograničenja na budžetsku potrošnju je također važno, pri čemu ta potrošnja ne bi smjela biti značajno veća od prosjeka prethodnih šest mjeseci u periodu od raspisivanja izbora do održavanja izbora. Istovremeno, trebalo bi osigurati veću transparentnost u korištenju javnih sredstava u tom periodu, propisivanjem obaveze javnih organa da na svojoj internet stranici sedmično objavljuju analitičke kartice sa svih računa koje posjeduju (može se razmotriti Zakon o finansiranju političkih subjekata i izbornim kampanjama Crne Gore kao primjer).

Takođe, treba postaviti ograničenja na zapošljavanje u javnoj upravi, javnim preduzećima i fondovima u periodu od tri mjeseca prije održavanja izbora. U isto vrijeme, treba jasno propisati izuzetke za zapošljavanje radi nesmetanog funkcionisanja uprave i preduzeća, u skladu sa propisanim sistematizacijama.

Detaljnim odredbama treba razgraničiti javne funkcije od stranačkih funkcija, odnosno pojavljivanje funkcionera u javnim funkcijama ili kao kandidata na izborima. Mogu se uvesti ograničenja na pojavljivanje u javnim funkcijama u svrhu predizborne promocije ili uvesti pauze u vršenju visokih javnih funkcija tokom zvanične predizborne kampanje, s obzirom da su takve funkcije podređene predizbornim aktivnostima.

Takođe je važno obezbijediti nezavisnost izborne administracije i objektivnost izbornog procesa, kako bi se osigurala ravnopravnost svih političkih subjekata i integritet izbora.

Pored svega navedenog, u **Izbornom zakonu** takođe je neophodno unaprijediti odredbe koje se odnose na:

- Nespojivosti (uvesti zabranu obavljanja dvostrukih mandata i u slučaju tehničkog mandata, kroz uvođenje zamjenskog mandata u zakonodavnim tijelima, kako bi se izbjegao sukob interesa, preciznije definisati član 1.8. stav 1., koji se odnosi na kandidaturu službenika i obaveze odstupanja sa funkcije)
- Birački odbor i OIK (uvesti nestranačke predsjednike i potpredsjednike biračkih odbora, unaprijediti transparentnost imenovanja i sastava biračkih odbora)
- Zaštita izbornog prava (proširiti pravo na prigovor i produženje roko-

va za pojedine prekršaje)

- Bankovni računi (razraditi odredbe koje se odnose na prijavu računa putem koje se finansira izborna kampanja)
- Pritisci na birače i kupovina glasova (detaljnije definisati odredbe koje se odnose na zabranu kupovine glasova i pritiska na birače, na način da se zabrane odnose na svaki oblik davanja poklona u vidu novca ili robe, ili i samog stavljanja u izgled neke koristi, odredbe iz člana 7.3. i uopšteno odredbe koje se odnose na pravila ponašanja u izbornoj kampanji (poglavlje 7) proširiti na period od raspisivanja izbora, uvesti i odredbe koje se odnose na pritiske na birače i prijetnje sa pozicije javne funkcije i u vidu javnih istupa)
- Finansijski izvještaji (Odredbe Izbornog zakona koje se odnose na podnošenje finansijskih izvještaja političkih subjekata, potrebno je unaprijediti na način da se razgraniče stavke za sve pojedinačne vidove oglašavanja; Zakonom urediti veću transparentnost troškova kampanje kroz objavljivanje svih transakcija i dobavljača; Izmijeniti članove 15.7 i 15.8 na način da se obaveza podnošenja izjava o imovinskom stanju usaglasi sa drugim zakonskim aktima koji regulišu ovu oblast; Novčane sankcije za kršenje odredbi Izbornog zakona je potrebno znatno uvećati, jer postojeće nisu srazmjerne sa dobiti koju politički subjekti mogu imati kršenjem zakona)

Transparency International u Bosni i Hercegovini takođe je sačinio set prijedloga amandmana na Zakon o finansiranju političkih stranaka, kojima se nastoji unaprijediti Zakon, a amandmani se, između ostalog, odnose na sljedeće:

- Uvođenje jasnih nadležnosti CIK u pogledu revizije troškova stranaka;
- Uvođenje obaveze korišćenja jedinstvenih bankovnih računa, odnosno jednog računa za redovno finansiranje, te drugog za finansiranje izborne kampanje;
- Uvođenje obaveze poslovanja isključivo putem bankovnih računa, što se odnosi i na uplate donacija i svih drugih transakcija;
- vođenje obaveze sačinjavanja godišnjih finansijskih planova i programa, te njihovog objavljivanja, zajedno sa finansijskim izvještajima, u zadatim rokovima, kao i propisivanje sankcija za neobjavljivanje;
- Objavljivanje cjelokupnih finansijskih izvještaja uključujući i sve transakcije;
- Proširenje zabranjenih izvora priloga i na druge javne organe, uključujući i pravna lica koja primaju podsticaje i sl.

- Uvođenje odredbi o zabrani korišćenja javnih resursa u svrhu promocije stranke;
- Definisanje rokova i sadržaja izvještaja koje stranke same objavljuju na web stranicama;
- Detaljnije raščlanjivanje prekršaja u segmentu propisanih sankcija, te uvećanje raspona sankcije;
- Uvođenje obustave isplate budžetskih sredstava kao jedne od sankcija za kršenje odredbi o zabranjenim aktivnostima;
- Detaljnije definisanje povezanih/trećih lica;
- Uvođenje obaveze izvještavanja i priključivanja izvještajima stranke i finansijskih izvještaja kandidata, odnosno troškova kampanje koje su sami finansirali;
- Uvođenje zabrane:
 1. korišćenja službenog ili društvenog ili stvarnog uticaja u cilju ostvarivanja političkog ili bilo kojeg drugog oblika pritiska na pravna i fizička lica u vezi sa davanjem dobrovoljnih priloga za političke stranke;
 2. davanja obećanja ili stavljanje u izgled bilo kakve privilegije ili lične koristi davaocu priloga političkoj stranci;
 3. korišćenja javnih resursa, uključujući finansijska sredstva kojim raspolažu javni organi, zaposlene u javnim organima i javne funkcije koje obnašaju članovi političkih stranaka, za provođenje i organizovanje stranačkih aktivnosti, te promociju političkih stranaka;
 4. finansiranja političkih stranaka putem pozajmica od strane pravnih i fizičkih lica;
- Uvođenje obaveze sačinjavanja godišnjih finansijskih planova i programa, te njihovog objavljivanja, zajedno sa finansijskim izvještajima, u zadatim rokovima, kao i propisivanje sankcija za neobjavljivanje;
- Detaljnije raščlanjivanje prekršaja u segmentu propisanih sankcija, te uvećanje raspona sankcije;
- Uvođenje obustave isplate budžetskih sredstava kao jedne od sankcija za kršenje odredbi o zabranjenim aktivnostima.

Imajući u vidu navedene nedostatke, kao i činjenicu da brojne preporuke - kako međunarodnih institucija i organizacija, tako i civilnog društva - još uvijek nisu ispunjene, posebno kada je riječ o preporukama GRECO, neophodno je što prije pristupiti novim izmjenama Zakona o finansiranju političkih partija i Izbornog zakona, ali pri tom osigurati da izmjene zaista idu u smjeru suštinskog unaprjeđenja, a ne kozmetičkih izmjena, kao što je bio slučaj do sada.

